

OLGA KIRJANEN

ARKI UUDESSA MAASSA

Maahanmuuttajan arki -hankkeen raportti

БУДНИ В НОВОЙ СТРАНЕ

Проект «Будни иммигрантов». Итоговый отчет

ОЛЬГА КИРЬЯНЕН

ARKI UUEDESSA MAASSA

Maahanmuuttajan arki -hankkeen raportti

БУДНИ В НОВОЙ СТРАНЕ

Проект «Будни иммигрантов». Итоговый отчет

OLGA KIRJANEN
ОЛЬГА КИРЬЯНЕН

Etelä-Karjala-instituutti
Raportti 9
Lappeenrannan teknillinen yliopisto

Институт Южной Карелии
Отчет номер 9
Технологический университет г. Лаппеенранта

ARKI UUESSA MAASSA

Maahanmuuttajan arki -hankkeen raportti

OLGA KIRJANEN

Projektia ovat rahoittaneet Etelä-Suomen lääninhallitus (Tavoite 2 -ohjelman ESR-rahoitus) sekä Lappeenrannan kaupunki.

Yhteistyössä:

Julkaisija:

www.lut.fi/eki
Lappeenrannan teknillinen yliopisto

© Olga Kirjanen ja Etelä-Karjala-instituutti
Graafinen suunnittelu ja taitto Laura Timonen

ISBN 978-952-214-576-5
ISBN 978-952-214-577-2 (PDF)
ISSN 1795-2867

Lappeenrannan teknillinen yliopisto.
Digipaino, 2008.

SISÄLLYS

ESIPUHE.....	5
1 JOHDANTO.....	9
2 PALOJA MAAHANMUUTTAJAN ARJESTA.....	15
<i>Kieli, kieli ja vielä kerran kieli</i>	16
<i>Työllistyminen</i>	20
<i>Sopeutuminen</i>	25
<i>Tieto ei kohtaa tarvitsijaa</i>	29
<i>Muita aiheita</i>	31
3 YHTEENVETO: MONIKASVOINEN JOUKKO.....	37
LÄHTEET.....	44

ESIPUHE

//

KYSYMYKSIÄ

*Mitä minun tulisi rakastaa enemmän:
paikkaako, jossa synnyin ja kasvoin,
vaiko paikkaa,
jossa perheeni perustin,
jossa elämäni elin?*

*Mitä minun pitäisi rakastaa enemmän:
kieltäkö, jota isäni puhui, äitini opetti,
vaiko kieltä, jota lapsilleni puhun,
jolla heidät kasvatin?*

*Mitä minun tulisi rakastaa enemmän:
maatako, jossa opin elämän alkeet,
vaiko maata, jossa opin elämään?*

Mitä minun tulisi rakastaa enemmän?

Anneli Behrendt

ESIPUHE

Maahanmuuttajatutkimusta tehdään tällä hetkellä paljon. Tämä tutkimus on antanut mahdollisuuden tuoda uutta tietoa kentälle katsomalla asioita venäjänkielisten maahanmuuttajien silmin. Tutkimuksen erikoispiirteenä on ollut se, että maahanmuuttajat ovat itse osallistuneet tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen.

Maahanmuuttajan arki -hanke käynnistyi Etelä-Karjala-instituutissa keväällä 2007. Maahanmuuttajista koottu pilottiryhmä osallistui kyselylomakkeen suunnitteluun, sekä esseiden otsikkoehdotusten tekemiseen ja testaamiseen. Maahanmuuttajien todellinen ääni haluttiin tuoda esille myös sitä kautta, että aineisto kerättiin tutkittavien omalla äidinkielellä.

Tässä hankkeen loppuraportissa projektiryhmä on tietoisesti nostanut esille vastaajia eniten puhuttaneita aiheita. Yksi tärkeimmistä kysymyksistä on ollut, miksei tieto kohtaa sitä tarvitsevaa. Vastaajat kritisoivat tiedon vähyyttä ja puutetta, vaikka maahanmuuttajille on tarjolla paljon informaatiota niin suomeksi kuin venäjäksi. Muut tärkeät aiheet liittyvät kielen oppimiseen ja työllistymiseen, sekä arkiseen sopeutumiseen uudessa kotimaassa.

Tämä tutkimus ei olisi ollut mahdollinen ilman venäjänkielisten maahanmuuttajien aktiivista osallistumista aineiston tuottamiseen. Vaikka tässä ei ole mahdollisuutta mainita kaikkia osallistuneita nimeltä, kiitämme heistä jokaista henkilökohtaisesti. Erytiskiitoksen haluamme osoittaa Etelä-Karjalan aikuisopisto AKTIVA:lle sekä Venäjä-klubille ja sen emännälle

Lempi Metsolalle. Kiitämme suomenkielen opettaja Sirpa Tereskaa ja AK-TIVAn Lappeenrannan toimipisteen koulutuspäällikkö Aulikki Kuittista sekä Lappeenrannan Maahanmuuttajapalvelut -toimipisteen ohjaaja Natalja Svidkovskajaa heidän antamistaan haastatteluista ja työharjoittelija Irina Päivistä avusta projektin toteuttamisessa.

Aineistomme olisi puutteellinen ilman asiantuntijoiden kommentteja. Kiitos kuuluu myös projektin ohjausryhmän jäsenille sekä Etelä-Karjala-instituutin henkilökunnalle tuesta, rohkaisusta ja asiantuntevista kommentteista.

Tutkimustulosten levittämisessä tullaan ottamaan huomioon erityisesti maahanmuuttajayhteisöt, ja raportista tehdään sekä suomen- että venäjänkielinen versio.

Projektin varsinaisina toteuttajina ovat toimineet tutkija Olga Kirjanen (Etelä-Karjala-instituutti), suunnittelija Tanja Karppinen (Etelä-Karjala-instituutti), projektikoordinaattori Minna Taipale (Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom).

JOHDANTO

//

Teidän tutkimus on juuri sitä: minun arkeni, ongelmani ja vaikeuksiani, joita olen taas kerran käynyt mielessäni läpi, kun olen täyttänyt tämän kyselylomakkeen.

JOHDANTO

Etelä-Karjala-instituutti käynnisti keväällä 2007 Maahanmuuttajan arki-hankkeen, jonka tavoitteena oli kerätä ensikäden tietoa Etelä-Karjalassa asuvien venäjänkielisten maahanmuuttajien kokemuksista Suomeen muuton jälkeiseltä ajalta. ESR-rahoitteinen tutkimushanke toteutettiin yhteistyössä Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socomin kanssa. Hankkeessa kerätyn aineiston avulla pyrittiin tuottamaan arvokasta tietoa maakunnan kehittämistarpeisiin sekä lisäämään tietämystä maakunnan suurimpaan kielivähemmistöön liittyen.

Lähtökohtana hankkeelle oli se, että valtaväestö ei tiedä, kuinka venäjänkielinen vähemmistö Etelä-Karjalassa elää. Tämä epätietoisuus on synnyttänyt ennakkoluuloja ja negatiivista suhtautumista maahanmuuttajia kohtaan. Tiedon tarve oli erityisen suuri, kun otetaan huomioon, että Etelä-Karjalan paikkakunnat, erityisesti Lappeenranta, ovat Suomen venäläisimpiä paikkakuntia väkilukuun suhteutettuna.

Hankkeen aikana luotiin verkostoja paikallisiin maahanmuuttajatahoihin sekä kartoitettiin aiempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia ja alueen kotouttamis- ja maahanmuutto-ohjelmia sekä -strategioita. Tutkimusaineisto koostuu omaelämäkerrallisista teksteistä sekä haastatteluista ja lomakekyselyistä. Materiaalista on koottu tämä raportti, joka toimii pohjana jatkotoimenpiteille ja uusille hankkeille.

Hankkeen kohderyhmänä olivat venäjänkieliset maahanmuuttajat Etelä-Karjalassa. Kohdejoukko valittiin harkinnanvaraisesti ja tarkoituksenmukaisesti niin, että siihen kuului mahdollisimman erilaisia maahanmuuttajia, joilla oli erilaiset taustat ja elämäntilanteet, ja jotka olivat eri sopeutumisen vaiheessa. Vastaajat valittiin Suomeen tulon syyn, iän, sosiaalisen statuksen sekä Suomessa oleskelun keston perusteella.

Aineistonkeruussa käytettiin niin sanottua lumipallo-otantaa (Hirsjärvi & Hurme 2000). Tutkija oli yhteydessä potentiaalsiin osallistujiin sähköpostin välityksellä tai puhelimitse ja tiedusteli halukkuutta osallistua tutkimukseen. Osa informanteista otti itse yhteyttä tutkijaan kuultuaan tutkimuksesta. Hankkeesta käytiin myös kertomassa aikuisopisto AKTIVAssa (Lappeenranta), Venäjä-klubin (Lappeenranta) ja Kansainvälisen klubin (Imatra) kokoontumisissa, Laptuote-säätiön maahanmuuttajille tarkoitettussa toimipisteessä (Lappeenranta), maahanmuuttajapalveluiden Lappeenrannan toimipisteessä sekä Ekta ry:n palvelupisteessä. Lisäksi on otettu yhteyttä kansalaisjärjestöön Valoa länteen ry. Otantata- van ansiosta on onnistuttu tavoittamaan myös sellaisia ihmisiä, jotka eivät esimerkiksi käy kursseilla.

Aineiston keruuta varten laadittiin strukturoitu kyselylomake, jonka avulla kerättiin perustietoa tutkittavista ja heidän taustoistaan. Kysymykset annettiin kaikille vastaajille samassa muodossa. Kyselylomakkeen vastausvaihtoehdot olivat valmiiksi muotoiltuja, mutta niihin oli mahdollista vastata myös omin sanoin. Lomakkeen lisäksi osallistujia pyydettiin kirjoittamaan essee kokemuksistaan Suomeen muuton jälkeiseltä ajalta. Esseitä varten oli olemassa teemaotsikot, mutta myös omasta aiheesta sai kirjoittaa. Vastaukset annettiin ilman nimitietoja omalla äidinkielellä ja tutkimukseen osallistuminen tapahtui ilman tutkijan läsnäoloa.

Kyselykirjeitä lähetettiin yhteensä 117 kappaletta. Vastauksia saatiin 72 kappaletta, joista 52 sisälsi täytetyn kyselylomakkeen lisäksi esseen. Tutkimuksen osallistuneiden määrä vastaa noin 3,5 % Etelä-Karjalan venäjänkielisestä yli 14-vuotiaasta väestöstä. Tutkimuksen kohdealue oli koko Etelä-Karjala, mutta suurin osa vastauksista saatiin Lappeenrannan alueelta. Tulokset eivät näin ollen ole suoraan yleistettävissä koko väestöön, vaan selvi- tyksestä saatiin yleistä suuntaa omassa kohderyhmässään kuvaavia tuloksia.

ANALYSOINNIN PERUSTEET

Analysoinnin perusteena toimi Eskolan ja Suorannan (1998) näkemys siitä, että kvalitatiiviseen aineistoon pitää suhtautua kahdella eri tavalla: Oletetaan, että aineisto kuvaa todellisuutta, jolloin siitä on mahdollista saavuttaa todellista tietoa. Toisaalta teksti on aina versio tai yksi näkökulma aiheeseen, joten aineistoon voidaan suhtautua väljemmin. Tässä tutkimuksessa aineiston analysoinnissa käytettiin kumpaakin tapaa. Oletetaan esimerkiksi se, että huomattavassa määrässä vastauksia tuli esiin puutteet suomen kielen opetuksessa. Ottaen huomioon, että vastaajilla oli erilainen tausta, kielitaito ja elämäntilanne, voidaan olettaa, että aineiston avulla saatiin todellista tietoa asiasta. Toisaalta vastaukset olivat osallistujien yksittäisiä, henkilökohtaisia mielipiteitä, eikä niistä voitu vetää yleisiä johtopäätöksiä.

Analyysitekniikkana esseevastauksissa käytettiin teemoittelua sekä sisällön erittelyä. Jokaisesta esseestä kirjoitettiin tiivistelmä sekä poimittiin siinä esiintyvät tärkeimmät teemat ja aiheet. Kuten aikaisemmin mainittiin, tutkimukseen osallistuneille lähetettiin esseiden otsikkoehdotuksia, mutta he saivat vaihtoehtoisesti valita myös oman teeman. Rajauksena oli, että esseen tuli käsitellä heidän elämäänsä Suomessa. Neljäsosa vastanneista antoi esseelle oman otsikon, mutta kirjoitelmien pääaiheet toistuivat esseestä toiseen. Nämä aiheet olivat maahanmuutto, sen syyt ja seuraukset sekä suhde kotimaahan.

TUTKIMUKSEN KOHDERYHMÄN KUVAUS

Vastaajat jaettiin neljään ryhmään maahantulosityn perusteella. Jaottelu helpotti aineiston analyysia, sillä ryhmäkohtaiset sekä ryhmien väliset yhteneväisyydet ja poikkeavuudet nousivat näin selvemmin esiin. Jaottelu toteutettiin seuraavasti: vanhempien mukana muuttaneet vastaajat, paluumuuttajat, avioliiton myötä Suomeen muuttaneet sekä muusta syystä muuttaneet vastaajat.

Kyselyyn vastanneista suurin osa on paluumuuttajan statuksella muuttaneita.¹ Tutkimukseen osallistuneet paluumuuttajat olivat iältään 31–72-vuotiaita ja he olivat asuneet Suomessa muutamasta kuukaudesta lähes 20 vuoteen. Yli 50 % tutkimuksen paluumuuttajista oli asunut uudessa kotimaassa yli 10 vuotta. He olivat kotoisin Venäjän lähialueilta, Karjalan tasavallasta, Baltian maista, Ukrainasta ja Valko-Venäjältä. Yli puolella vastanneista oli Venäjän kansalaisuus, ja 10 vastaajalla oli sekä Venäjän että Suomen kansalaisuus. Vain muutamalla paluumuuttajalla oli pelkästään Suomen kansalaisuus.

Toiseen ryhmään kuuluvat vastaajat, jotka olivat muuttaneet Suomeen lapsena. Suurin osa heistä oli asunut uudessa kotimaassaan 10 vuotta tai enemmän. Iältään nämä vastaajat olivat 14–25-vuotiaita. Tämä ryhmä erosi muista tutkimukseen osallistuneista maahanmuuttajista siinä, että päätöksen muuttamisesta olivat tehneet heidän vanhempansa. Nämä nuoret olivat muuttaneet Suomeen eri puolilta Venäjää ja entistä Neuvostoliittoa. Puolet lapsena Suomeen muuttaneista oli kahden maan, Suomen ja entisen asuinmaansa kansalaisia.

Kolmannen ryhmän muodostivat avioliiton kautta Suomeen muuttaneet vastaajat. Heistä kaikki olivat naisia ja iältään 25–62-vuotiaita. Suurin osa tämän ryhmän vastaajista oli kotoisin Venäjän lähialueilta. Puolet heistä on asunut Suomessa 8-15 vuotta, loput ovat asuneet 3-4 vuotta. Vastaajista 1/3 oli sekä Suomen että Venäjän kansalaisia, ja loput Venäjän kansalaisia.

Muutama prosentti tutkimukseen osallistuneista ei ollut luokiteltavissa mihinkään edellä mainitusta kolmesta ryhmästä. He muodostivat hajanaisemman joukon, sillä he olivat tulleet Suomeen joko töihin tai opiskelemaan.

¹ Paluumuuttaja-käsitteen määrittely vaihtelee asiayhteyksittäin. Joissakin tutkimuksissa paluumuuttajista käytetään myös nimitystä venäjän-suomalaiset, jolloin tarkoitetaan inkerinsuomalaisten lisäksi Neuvostoliittoon loikkanneiden suomalaisten, sekä Neuvosto-Karjalaa rakentamaan lähteneiden amerikansuomalaisten jälkeläisiä (Miettinen 2006). Maahanmuuttoviraston internetsivuilla paluumuuttajat on määritelty seuraavasti: "Joillakin entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin olevilla henkilöillä (nk. paluumuuttajat tai inkerinsuomalaiset) katsotaan olevan suomalaiset sukujuuret tai muuten sellaiset läheiset yhteydet Suomeen, että heille voidaan tällä perusteella myöntää oleskelulupa. Entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin olevan paluumuuttajan perheenjäsenelle myönnetään jatkuva oleskelulupa, jos hän sitä hakee. Perheenjäseneksi luetaan avio- ja avopuolison lisäksi myös alle 18-vuotias lapsi." Tässä tutkimuksessa paluumuuttajilla tarkoitetaan inkerinsuomalaisia sekä heidän avio- ja avopuolisoitaan.

PALOJA MAAHAN- MUUTTAJAN ARJESTA

//

*Pitää tehdä niin sanottuja ihmeitä omin
käsien ja elämästämme tulee satu meidän
itsemme ansiosta.*

PALOJAMA

Tässä luvussa tarkastellaan aineistosta nousseita teemoja haastateltavien ryhmäjaottelun erityispiirteet huomioon ottaen. Aineiston tarkasteluun on otettu mukaan ikuiset venäläiset kysymykset ”Kuka on syyllinen?” ja ”Mitä tehdä?”, jotka ovat tulleet venäläisille tutuiksi venäläisestä kirjallisuudesta. Romaanin ”Kuka on syyllinen?” on kirjoittanut kuuluisa venäläinen kirjailija, yhteiskunnallisista aiheista kirjoittava lehtimies ja filosofi A.I. Herten (1812–1870), Venäjän Biron. Hän on myös ollut aikansa maahanmuuttaja, joka on viettänyt ulkomailla elämänsä viimeiset 23 vuotta. Häntä pidettiin silloisen venäläisen emigraation keulakuvana. Kysymys ”Mitä tehdä?” on myös romaanin nimi, jonka on kirjoittanut toinen venäläinen kirjailija, kriitikko, filosofi, lehtimies ja vallankumouksellinen demokraatti N.G. Cherneshevskij (1828 –1889).

Kyselymme osallistuneet ovat kirjoittaneet omasta elämästään sen iloista ja suruista. Kirjoitelmissaan jotkut myös pohtivat *miksi* asiat ovat niin kuin ne ovat, eli he etsivät selityksiä, syitä, ”syyllisiä” joihinkin tapahtumiin, esim. työttömyyteen. Jotkut menevät pohdinnoissaan pitemmälle, eli he myös tarjoavat ratkaisuja ongelmiin, kertovat *mitä tehdä*. Jos kaikki esseet voisi yhdistää yhdeksi pitkäksi kirjoitelmaksi, sen yhden osan nimeksi voisi tulla ”Kuka on syyllinen?”, toinen osa kertoisi ”Mitä tehdä?”. Kysymyksiä pohditaan nykypäivänä Venäjällä yhtä lailla arkielämässä kuin politiikassakin.

Tutkimukseen osallistuneiden vastaajien tilanne suomen kielen osaamisen suhteen oli melko hyvä, ja 31 % osasi suomea omasta mielestään erinomaisesti tai riittävän hyvin. Kuitenkin kieli ja kielen opetus nousivat aiheistossa keskeiseksi kysymykseksi. Kaikki vastaajat korostivat sitä, että kielitaidolla on suuri merkitys sopeutumisessa uuteen maahan. Monet vastanneista totesivat, etteivät osaa kieltä niin hyvin kuin haluaisivat. Tulee ottaa huomioon, että tutkimuksessa arvio kielitaidosta oli subjektiivinen, ja on mahdollista että osa vastaajista oli liian kriittisiä oman kielitaitonsa suhteen.

Vastaajilla oli varsin erilainen lähtötilanne kielitaidon suhteen. Nuorista, lapsena Suomeen muuttaneista kukaan ei osannut suomen kieltä ennen maahan muuttamista. Tällä hetkellä suurin osa nuorista osasi kuitenkin kieltä omasta mielestään erinomaisesti tai aika hyvin. Loput vastasivat, etteivät osaa kieltä niin hyvin kuin haluaisivat. Kaikilla oli ollut enemmän tai vähemmän vaikeuksia kielen oppimisessa.

Paluumuuttajan statuksella Suomeen muuttaneista 66 % ei omasta mielestään osannut suomen kieltä riittävän hyvin, vaikka yli puolet näistä vastaajista oli asunut Suomessa vähintään 10 vuotta. Paluumuuttajista 26 % kertoi kielitaitonsa olevan riittävän hyvä, ja 2 % ei osannut kieltä ollenkaan. Avioliiton kautta Suomeen muuttaneista vastaajista puolet osasi suomen kieltä hyvin tai jonkun verran ennen muuttoa, ja suurin osa piti nykyistä kielitaitoaan hyvänä. Suomeen työhön ja opiskelemaan muuttaneista ja heidän perheenjäsenistään suurin osa osasi suomea maahan tullessa.

Mitkä tekijät olivat auttaneet vastaajia kielen oppimisessa? Nuorten mielestä kielen opiskelussa auttoivat eniten koulu, läheisten ihmisten tuki ja suomenkielinen ystäväpiiri, sekä positiivinen asenne, motivaatio ja ahkeruus. Koulujen järjestämä suomen kielen opetus sai kiitosta. Esseissä mainittiin, että suurena apuna olivat olleet Itä-Suomen koulun kielitunnit, joilla suomen kieltä opetetaan vieraana kielenä, sekä opettajien ja kouluavustajien venäjän kielen taito.

Nuorten vastaajien kielitaidosta kertoo omalta osaltaan se, että neljäsosa vastaajista oli kirjoittanut esseensä suomeksi, mutta vastannut kyselylomakkeeseen venäjäksi. Kahdella kielellä vastanneet olivat asuneet Suomessa vähintään 10 vuotta. Nuorten kielivalinnat voi selittää muuttuneella

kieli-identiteetillä. Suurin osa nuorista puhui suomea erinomaisesti. Ympäristön negatiivisista asenteista huolimatta nämä nuoret pitivät myös taustaansa ja äidinkieltään tärkeinä. Sanna Iskanius toteaaakin väitöskirjassaan *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti* seuraavasti: "Myönteinen suhde omaan äidinkieleen ja omaan taustaan helpottaa myös suomalaisen kulttuurin ja suomen kielen omaksumista". (Iskanius 2007). Suuri kiitos kahden kielen ja kulttuurin hallinnasta kuului vastaajien mukaan vanhemmille ja lähipiirille. Erkki Jokinen kirjoittaa teoksessaan *Näkymätön kaupunki*, että "hyvä uuden kotimaan kielen taito voi syntyä vain ympäristössä, jossa omalle äidinkielelle on aito tila ja oppimisen mahdollisuus. Kielet elävät rinnakkain. Äidinkielenä venäjää puhuvista voi tulla molempien kielien taitajia vain hyvän äidinkielen hallinnan kautta." (Jokinen 2006).

Aikuisia maahanmuuttajia kielen opiskelussa olivat auttaneet lisäksi kielikurssit, joista lähes kaikilla vastanneilla oli kokemusta. Kursseilta saaduista myönteisistä kokemuksista vastaajat luettelivat uuden kielen oppimisen lisäksi uusien tuttavien löytämisen, sekä uuden tiedon saamisen suomalaisesta yhteiskunnasta. Jotkut vastaajat olivat tyytyväisiä nimenomaan Lappeenrannan kansalaisopiston, sekä AKTIVA:n Lappeenrannassa ja Imatralla järjestämään suomen kielen opetukseen. Monet vastaajat kuitenkin totesivat, että he olivat oppineet kieltä parhaiten puhumalla.

Eräs vastaaja kertoi, kuinka hän oli "joutunut" opettelemaan suomen kieltä työpaikalla, jossa muut työntekijät eivät osanneet englantia eivätkä venäjää. Suomeen tullessaan hän oli osannut kieltä vain vähän. Työympäristö kannusti ja rohkaisi kielen opetteluun: *Kollegani olivat innoissaan jokaisesta lausumastani uudesta suomen kielen sanasta tai lauseesta*. Työkaverit alkoivat kutsua vastaajaa kylään ja kielenopetteluun ryhdyttiin koko perheen voimin:

Olemme puhuneet kaikesta. Olemme katsoneet yhdessä tv:tä ja keskustelleet katsomistamme ohjelmista. Kaikki halusivat auttaa minua. Se oli mahtavaa. Kaikesta eniten olen nauttinut pienten lasten seurasta. Heidän kanssaan olin jo parin kuukauden päästä (kielellisesti) samalla tasolla.

Kielitaidon merkitystä ei korostettu pelkästään työllistymisen edellytyksenä, vaan vastanneet kertoivat, että se oli välttämätön arkielämästä selviytymisessä.

Maahanmuuttajille tärkein asia on kieli, kieli ja vielä kerran kieli! Tunteiden ilmaiseminen tai ongelmien ratkaiseminen ilman kielitaitoa on vaikeaa. Eräs nuori nainen oli huolestunut siitä, ettei hän enää pystynyt tarkistamaan lapsensa kotitehtäviä puutteellisen kielitaitonsa takia.

Mitkä tekijät vaikeuttivat vastaajien mielestä kielen oppimista? Eli kuka on "syyllinen"? Useimmiten vastaajat valittivat ajan puutetta, omaa laiskuutta sekä kielen vaikeutta. Jotkut maahanmuuttajat olivat myös sitä mieltä, että kielikursseja järjestetään liian vähän ja ne eivät ole tarpeeksi pitkäkestoisia. Lisäksi ryhmissä on liian eritasoisia opiskelijoita. Opettajan toivottiin osaavan opiskelijoiden äidinkieltä (tässä tapauksessa venäjää).

Edellä mainitut, aineistosta nousseet mielipiteet eivät ole uutta tietoa maahanmuuttajatutkimuksessa. Vastaavia näkemyksiä löytyy esimerkiksi Siirtolaisuusinstituutin tutkimusraportista *Kotouttamislain merkitys kotouttamisessa maahanmuuttajan näkökulmasta*. (Jokisaari 2006) Tähän vuosina 2001–2003 toteutettuun tutkimukseen osallistuivat myös muut kuin venäjänkieliset maahanmuuttajat. Tutkimustulosten mukaan kielikurssien kohdalla ongelmaksi muodostuivat kotouttamisajan lyhyys ja vähäiset resurssit kielikurssien järjestämiseen. Erityisesti kielenopiskelun alkuvaiheessa olisi hyvä, jos opettaja puhuisi myös opiskelijoiden äidinkieltä. Jotkut haastatelluista toivoivat lisäksi, että kielenopetuksessa painotettaisiin enemmän puhekielen opetusta. Myös Kaakkois-Suomen maahanmuuttajien suomen kielen ja kulttuurikoulutuksen kehittämishankkeen KIEKU:n tuloksista saadaan uutta tietoa kieliopetuksen nykytilanteesta. KIEKU -hankkeen puitteissa kartoitettiin Kotkan, Kouvolan ja Lappeenrannan alueiden kotouttavan työvoimakoulutuksen ja rinnasteisen koulutuksen saatavuutta, sekä kartoitettiin hyviä ja huonoja käytäntöjä. Raportti aiheesta valmistuu vuonna 2008.

Tutkimuksessamme kaikki mielestään suomen kieltä huonosti osaavat vastaajat halusivat oppia suomea. Monilla ei kuitenkaan ollut siihen omasta mielestään mahdollisuutta ja lauseet, *En ole päässyt kielikurssille* tai *Jouduin odottamaan pääsyä kielikurssille kauan*, toistuivat useissa kirjoitelmissa. Valtakunnallisen verkkopalvelun (www.infopankki.fi) mukaan suomen kielen kurssija järjestävät Suomessa erilaiset oppilaitokset, järjestöt ja projektit. Työvoimatoimiston asiakkaat voivat hakeutua suomen kielen kurseille työvoimatoimiston kautta, ja työvoimapolitiittinen koulutus on maksutonta. Ne vastaajat, jotka eivät olleet päässeet kielikurseille,

tarkoittivat lähes poikkeuksetta työvoimapolitiittista kielikoulutusta. Halu päästä juuri tällaiseen koulutukseen on maahanmuuttajan kannalta ymmärrettävää, ja tässä tapauksessa kysyntä ylittää hyvin usein tarjonnan. Kieltä siis halutaan opiskella, mutta pienin kustannuksin. Koulutukseen pääsyn suhteen näyttäisi kuitenkin syntyvän väärinymmärryksiä maahanmuuttajien ja viranomaisten välillä. Kun maahanmuuttaja saa työvoimatoimistosta vastauksen, että *sopivampia hakijoita on ollut enemmän, se herättää epäluuloja ja ennakoasenteita: Työvoimatoimisto päättää minun puolestani tarvitsenko kielenopetusta vai en.*

Vaihtoehtoja työvoimapolitiittiselle kieliopetukselle on kuitenkin olemassa. Esimerkiksi Lappeenrannassa kansalaisopisto tarjoaa työvoimapolitiittiseen koulutukseen rinnastettavia suomen kielen perus- ja jatkokursseja sekä erilaisia lyhytkursseja. Pitkien kurssien opetusohjelma on lähes samanlainen kuin työvoimapolitiittisessä koulutuksessa, mutta opetus on maksullista. Kansalaispiston opettajan Sirpa Tereskan mukaan joskus on vaikea saada tarvittavaa opiskelijamäärää kokoon kurssien aloittamiseksi.

Kielikurssit eivät suinkaan ole ainoa tapa opiskella kieltä, kuten tutkimukseen osallistuneet totesivatkin. Monet heistä kuuntelevat ja katsovat suomenkielisiä ohjelmia, oppivat kieltä työelämässä ja puhumalla suomalaisten kanssa. Maahanmuuttajien tie opiskelusta työelämään -seminaarissa Mirja Tarnanen Jyväskylän yliopistosta korosti kielen osaamisen merkitystä maahanmuuttajan työllistymisessä. Hän kuitenkin muistutti, että kielen oppimiseen ei välttämättä tarvita muodollista opetusta. "Toki opetus nopeuttaa oppimista, mutta välttämättömyys se ei ole. Motivaatio ja asenne ovat ensiarvoisen tärkeitä ja nopeuttavat kielen oppimista." (Tarnanen 2006).

Kukaan vastaajista ei maininnut internetiä kielen oppimisen välineenä. Muun muassa infopankin sivuilta löytyy yli kymmenen erilaista suomen kielen kurssia. Ongelmana onkin, ettei kaikilla ei ole nettiyhteyttä kotona. Este internetin hyödyntämiseen nettiyhteyden puuttuminen ei kuitenkaan ole, sillä aikaa netin käyttöön voi varata esimerkiksi useimista kirjastoista ilmaiseksi. Kirjastoista löytyy myös kielikursseja, joihin kuuluu audiokasetteja sekä oppi- ja harjoituskirjoja. Lisäksi suomen kielen oppikirjoja venäjäksi löytyy sekä Suomesta (esimerkiksi postimyynnistä Ruslaniasta) että Venäjältä.

Oma motivaatio ja ahkeruus nousevatkin vastaajien mielestä tärkeimpään rooliin kielen opiskelussa. Maahanmuuttajien tilanne kielen oppimisen kannalta on varsin hyvä, koska he ovat "kielikylvyssä" jo valmiiksi. Eräs vastaaja, joka oli opiskellut suomea itsenäisesti Venäjällä kertoi, että Suomeen tullessa kielen oppiminen oli muuttunut helpommaksi, sillä *Kieli oli nyt kaikkialla; voi kuunnella ja katsoa suomenkielisiä ohjelmia, lukea lehtiä, puhua miehen kanssa.*

TYÖLLISTYMINEN

Maahanmuuttajien työttömyysaste on noin 2,5-kertainen kantasuomalaisiin verrattuna. Suomessa asuvien eri kansalaisuusryhmien työllistymisessä on huomattavia eroja. Kyse ei aina ole ammattitaidosta, vaan rekrytointeja ohjaavat myös työnantajien asenteet sekä mielikuvat kielitaidosta ja maahanmuuttajan kotimaasta. Tämä käy ilmi tuoreesta *Monikulttuurisuus ja moniammatillisuus ohjaus- ja neuvontatyössä* -teoksesta, jonka ovat julkaisseet Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos ja koulutuksen tutkimuslaitos. ((toim.) Taajamo & Puukari 2007). Samoilla linjoilla ollaan Siirtolaisuusinstituutin tekemässä tutkimuksessa *Maahanmuuttajan kotikunta* (Pehkonen 2006). Siinä todetaan, että maahanmuuttajien työllistymisen esteinä ovat puutteelliset opiskelu- ja työtodistukset, kielitaidottomuus tai epäily kielitaidon riittämättömyydestä, uskuntoon liittyvät asenteet sekä epäily maahanmuuttajan työmoraalista.

Tutkimuksemme osallistuneille nuorille, jotka olivat muuttaneet Suomeen lapsina, työllistyminen oli tärkeä tulevaisuuden asia. Suurin osa vastanneista opiskeli peruskoulussa, lukiossa, ammattikoulussa tai yliopistossa. He panostivat opiskeluun ja heidän odotuksensa työllistymisen suhteen olivat positiiviset. Muutamalla vastanneista oli palkkatyö, ja työsuhde oli vakituinen. Noin puolella vastanneista oli työkokemusta, jota oli kertynyt lehdenjakajana, siivoojana, matkailuyrityksen apulaisena, tulkina, päiväkodin avustajana, toimisto-assistenttina, myyjänä tai varasto-työntekijänä. Jotkut vastanneista olivat sitä mieltä, että nuoret maahanmuuttajat työllistyvät keski-ikäisiä paremmin, koska nuoret maahanmuuttajat ovat suomalaisten mielestä *meikäläisiä* tai *ainakin melkein meikäläisiä*.

Kyselyyn vastanneista aikuisista maahanmuuttajista suurin osa oli ollut työelämässä jossain vaiheessa Suomessa olonsa aikana. Tällä hetkellä lähes puolet heistä oli palkkatyössä tai työllistettynä palkkatuella. Monelle työllistyminen oli sekä tärkein että vaikein asia. Vastaajien mielestä työllistyminen takaa tietyn taloudellisen aseman ja varmistaa, *ettei vaan tarvitse mennä sosiaalitoimistoon käsi ojossa*. Lisäksi se antaa mahdollisuuden tuntea itsensä osaksi yhteiskuntaa.

Töitä Suomesta olivat saaneet niin naiset kuin miehetkin. Miesten työllistymiseen olivat vaikuttaneet muun muassa ennakkotiedot Suomesta sekä oma asenne. Eräs vastaaja kirjoitti:

Ennen Suomeen muuttoa kävin täällä ns. sesonkityössä ja sain ensimmäisiä suomalaisia tuttaviani. Jo silloin mietin mitä voisin tehdä täällä, miten käyttää omia tietoja ja taitoja, sekä ammatillista osaamista. Tartuin kaikenlaiseen työhön heti alussa ja sitä kautta opin myös puhekielen.

Tuoreen Väestöliiton tutkimuksen mukaan venäläistaustaiset naiset eivät koe perherooliensa estävän heitä käymästä töissä (Rotkirch & Jasinskaja-Lahti 2007). Myös meidän kyselyssämme työpaikan saanti oli monen naisen tavoite. Työntekijäpulasta kärsivä palveluala on työllistänyt maahanmuuttajia jo pidemmän aikaa, ja alalla oli myös meidän tutkimuksemme osallistuneita naisia. Jotkut heistä olivat koulututtuneet Suomessa esimerkiksi lähihoitajiksi ja saaneet alan töitä. Monella kyselyyn vastanneesta naisesta oli ammatillinen tutkinto, mutta vain harvat heistä olivat koulutustaan vastaavassa työssä.

Suurin osa työssä käyvistä vastaajista oli kuitenkin tyytyväisiä työhönsä. Työpaikkaansa he kuvailivat muun muassa seuraavasti: *Työpaikalla on rauhallinen ja ystävällinen ilmapiiri tai Työoverit ovat kohteliaita ja toisiaan kunnioittavia ihmisiä*. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että heitä kohdellaan työpaikalla samalla tavalla kuin suomalaisiakin työntekijöitä. Muutama vastasi, että heitä kohdellaan jossakin määrin eri tavalla. Syitä erilaiseen asennoitumiseen oli heidän mielestä monia: maahanmuuttajausta, tietojen ja taitojen aliarviointi, riittämätön kielitaito sekä puutteellinen paikallistapojen tuntemus.

Niistä vastaajista, jotka olivat muuttaneet Suomeen työn vuoksi, kukaan ei kokenut, että heihin suhtauduttaisiin työpaikalla eri tavalla kuin

suomalaisiin. Erään vastaajan mukaan hänen työpaikallaan oli kuitenkin selvä ryhmäjako suomalaisten ja venäläisten välillä. Hän kirjoitti:

Valitettavasti tämä tilanne on väistämätön kielimuurin takia, mutta siitä huolimatta ystävällinen ja kunnioittava suhtautuminen toisen ryhmän edustajia kohtaan säilyy.

Mikä tutkimukseen osallistuneiden mielestä vaikeuttaa työllistymistä? Eli kuka on "syyllinen"? Suurin osa vastaajista arveli, että työn saannin esteenä oli ollut puutteellinen kielitaito. Lisäksi oman alan huono työllisyystilanne asuinpaikkakunnalla, alueella asuvien venäjänkielisten suuri määrä, sekä ennakkoluulot venäjänkielisiä kohtaan mainittiin syiksi työttömyyteen. Negatiivisten asenteiden taustalla arveltiin olevan tiedotusvälineiden antama kielteinen kuva venäjänkielisistä ja Venäjästä. Positiivisesti työnsaantiin koettiin vaikuttavan maahanmuuttajan omat valmiudet, kuten riittävän hyvä suomen kielen taito, koulutus ja positiivinen asenne. Myös suomalaisen tuttavien suosituksella oli tutkimukseen osallistuneiden mielestä myönteinen vaikutus rekrytointiin.

Työnantajat suhtautuvat ulkomaalaisiin hyvin varoen, joka on kyllä ymmärrettävää. Monet tuttavani ovat saaneet työpaikan joko yrityksestä, jossa tarvitaan venäjän kielen taitoa tai "tutun kautta", tai sitten he ovat alipalkatussa työssä, jota suomalaiset eivät suostuisi tekemään. Kun olin Ammattiopiston opiskelija, minun oli vaikeaa löytää jopa harjoittelupaikkaa. Harmillista on ollut se, että luvataan soittaa, oli päätös mikä tahansa, mutta soittoja ei tule.

Minun työnhakuprosessini oli pitkä ja vaikea. Onko tämä vain Lappeenrannan erikoisongelma? Meitä on täällä hyvin paljon ja on paljon lapsiamme, jotka puhuvat erinomaisesti molempia kieliä. Joten apulaisia, jotka osaavat vain venäjää on riittävästi.

Voin kyllä sanoa, että on helpompi työllistyä, jos saa suosituksen joltakin suomalaiselta kollegalta. Luottamusta on jotenkin enemmän ja kaikki sujuu helpommin. Mutta tällaista on kaikkialla.

Työnantajat ja viranomaiset suhtautuvat varauksellisesti maahanmuuttajien ammattitaitoon ja työkokemukseen... Suomalaiset tiedotusvälineet ovat luoneet negatiivisen kuvan maahanmuuttajista.

Vaikka nuorten vastaajien työllistyminen oli ollut helpompaa, pysyy myös joidenkin nuorten kokemusten mukaan ulkomaalainen ulkomaalaisena, vaikka saisi Suomen kansalaisuuden. Tämä näkyy heidän mukaansa myös työhönottotilaisuudessa, jossa maahanmuuttajan ammattitaito kyseenalaistetaan. Aikuisena maahan muuttaneen työpaikan saantiin voi vaikuttaa lisäksi kotimaassa suoritetun tutkinnon vastaavuuden puuttuminen. Vaikkakin joidenkin vastaajien mielestä Suomessa rinnastettu korkeakoulututkinto oli päinvastoin vaikeuttanut työpaikan saantia, sillä hakija oli katsottu ylikoulutetuksi hakemaansa paikkaan.

Vasta nyt olen saanut päätöksen tutkintoni rinnastamisesta, mikä vaikeuttaa työllistymistäni entisestään. ... Toimistotyö kirjanpitäjänä, ekonomistina jne. ei ole meitä ulkomaalaisia varten. Kelpaamme vain silloin, kun pitää kasvattaa kurkkuja, poimia mansikoita, hoitaa vanhuksia jne.

Mitä tehdä tilanteen parantamiseksi? Monissa tutkimuksissa on pohdittu, miten maahanmuuttajien työllistymislukuja saadaan parannettua. Esi-merkkinä näistä ovat Siirtolaisuusinstituutin vuonna 2005 toteuttama tutkimus *Maahanmuuttajien työllistyminen ja heidän odotuksensa työelämästä Suomessa* (Pikkarainen 2005) sekä Helsingin yliopiston tutkimus *Akateemiset maahanmuuttajat Kaakkois-Suomen Venäjä-osaamisen resurssiksi* (Kuhlman-Keskinen & Hännikäinen 2003). Jälkimmäisessä kerrotaan, että työnantajien kokemusten mukaan parhaat työntekijät löytyivät itse töitä etsineiden sekä suomalaisen tuttavien suosituksesta tulleiden maahanmuuttajien joukosta. Tutkimustulos vahvistaa käsitystä oman aktiivisuuden ja hyvien sosiaalisten verkostojen tärkeydestä maahanmuuttajien työllisyyden kohentamisessa. Meidän tutkimuksemme osallistuneiden kokemukset tukevat samoja tuloksia.

Olen koulutukseltani ekonomisti ja suurimman osan työelämästäni olen ollut pääjohtajan tehtävissä. Se ei ole estänyt minua hakemasta työtä joka paikasta.

Työpaikkoja etsin internetin kautta, ja vaikka työpaikkailmoitus löytyikin työvoimatoimiston sivuilta, otan aina itse yhteyttä työnantajaan; siis olen itse aktiivinen.

Hyvän työpaikan saamisessa ovat auttaneet tuttavani, mutta työpaikalla "pysymisessä" olen "auttanut" itse itseäni.

Vastaajien aktiivisuus näkyi myös kunnianhimon ja tavoitteisiin pyrkimisenä:

Ensi vuonna valmistun ammattikorkeakoulusta ja haluan saada koulutustani vastaavan työpaikan.

Neuvon kaikkia vaihtamaan ammattia rohkeasti, mutta ottamaan huomioon aiemman koulutuksen.

Minulla on päämääränä pätevoittää tutkintoni ja perustaa oman alan yritys.

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen VATTin tekemässä työpoliittisessa tutkimuksessa todetaan, että maahanmuuttajat pääsevät töihin sitä todennäköisemmin mitä kauemmin he ovat Suomessa asuneet (Hämäläinen, Kangasharju, Pekkala, Sarvimäki 2005). Entisen työministeri Tarja Filatovin mukaan tämä tutkimus tukee sitä käsitystä, että pitkällä aikavälillä maahanmuutto hyödyttää selvästi suomalaista yhteiskuntaa. Meidän tutkimuksemme mukaan Suomessa oleskeltu aika ei kuitenkaan ollut työllistymisen kannalta kovin ratkaisevassa asemassa. Toiset olivat kouluttautuneet ja saaneet ensimmäisen työpaikkansa vasta viidestä seitsemään Suomessa asutun vuoden jälkeen, kun taas toiset olivat päässeet työelämään mukaan melkein heti muuttonsa jälkeen, mutta myöhemmin jääneet työttömiksi tuotannon siirryttyä muualle. Voidaankin todeta, että informanttien työllisyyteen olivat vaikuttaneet ensisijaisesti yleiset työmarkkinoilla tapahtuneet muutokset.

Työvoimaviranomaiset ja tulevaisuudentutkijat ovat viime aikoina puhuneet siitä, että Suomeen tulee lähivuosina työvoimapula alhaisesta syntyvyydestä ja suurten ikäluokkien eläköitymisestä johtuen. Maahanmuuton lisääminen voi olla yksi ratkaisu tähän ongelmaan. Suomen ensimmäinen

maahanmuuttoministeri Astrid Thors kuitenkin toteaa, että aktiivisesta maahanmuuttopolitiikasta puhuttaessa meidän täytyy huolehtia yhtä hyvin täällä jo oleskelevien maahanmuuttajien työllistymisesteiden poistamisesta.

Yksi tällainen työelämään perehdyttävistä menetelmistä on työharjoittelu, josta myös monet meidän tutkimuksemme osallistuneet kirjoittivat. Mielipiteet työharjoittelusta jakautuivat. Toiset kokivat harjoittelun hyödylliseksi, ja siitä oli heidän mukaansa apua esimerkiksi kielen oppimisessa, mutta osa löysi harjoittelusta enemmän negatiivisia puolia. Etenkin alle viisi vuotta maassa asuneet vastaajat olivat kokeneet harjoittelun hyvin tarpeelliseksi. Sen kautta he olivat saaneet työpaikan ja tutustuneet suomalaisiin. Näillä ihmisillä oli vielä toivoa, että heidän työllistymisensä ei jäisi harjoitteluvaiheeseen.

Toisaalta monet maassa yli 10 vuotta asuneet informantit uskoivat, että harjoittelu on haitallinen ilmiö. Heidän mielestään harjoittelun merkitys on usein epäselvä. Harjoittelua kritisoivat pohtivat harjoittelun todellista päämäärää ja sitä, kuinka kauan pitää harjoitella voidakseen tehdä "oikeita" töitä. Erään naisen 10 vuoden harjoittelukokemuksen tuloksena oli asenne, jonka mukaan suomalaiset ovat töissä ja maahanmuuttajat kelpaavat vain harjoittelemaan työntekoa. Vastaajien mielestä työharjoittelu antaa työnantajalle mahdollisuuden käyttää ilmaista työvoimaa. Samalla harjoittelupaikat vähentävät todellisten työpaikkojen määrää. Erään vastaajan työharjoitteluun oli kuulunut 22 ikkunan peseminen, joka oli pitänyt suorittaa hiljaisuudessa. Eräs nainen oli ollut, kuten hän asian itse ilmaisi "työtoiminnassa" 7 vuotta. Näiden vuosien aikana häntä ei kertonut mukaan ollut oikeutettu kesälomaan, eikä kaksi viikkoa kestävänsä sairasloman palkkaa ollut maksettu, vaan Kelan mukaan se oli kuulunut omavastuuseen.

S O P E U T U M I N E N

Sopeutuminen uuteen maahan voi tarkoittaa monia asioita, kuten kielen oppimista, työllistymistä sekä oman paikan löytämistä ympäröivästä yhteisöstä. Tutkimuksen jokainen vastaaja oli ymmärtänyt sopeutumisen omalla tavallaan. Suurin osa nuorista kertoi sopeutuneensa suomalaiseen yhteiskuntaan ainakin jossakin määrin. Alle puolella vastanneista ei ollut

vaikeuksia sopeutumisessa. Lopuille nuorista sopeutuminen ei ollut helppoa tai se oli todella vaikeaa. Kaikkien nuorten mielestä suomalainen yhteiskunta kuitenkin hyväksyi heidät. Lisäksi lähes kaikilla nuorilla oli sekä suomalaisia että venäläisiä ystäviä.

Sopeutumisprosessi oli sujunut kaikilla eri tavalla. Toiset kertoivat kokeneensa rasismia, nimittelyä ja haukkumista venäläistaustansa takia. Näistä kokemuksista huolimatta jotkut olivat käyneet läpi tämän vaiheen pysymällä omana itsenään. Toiset yrittivät peittää venäläisyyttään *niin hyvin kuin on mahdollista ja sulautua suomalaisten joukkoon*. Nuorten mielestä ennakkoluuloja venäjänkielisiä kohtaan on etenkin iäkkäillä sekä nuorilla ihmisillä. *Yleisesti ottaen ajattelen, että suomalaisilla on paljon ennakkoluuloja venäläisiä kohtaan, mikä johtuu mm. vanhasta sodasta. Hei haloo! Eiks ois aika unohtaa menneet??!* Lähes kaikki informantit, nuoret mukaan lukien, olivat vahvasti sitä mieltä, että negatiivinen suhtautuminen venäjänkielisiä kohtaan tulee muuttumaan, ja Suomessa asuvat venäjänkieliset voivat itse vaikuttaa siihen, miten suomalaiset heihin suhtautuvat. Asenteiden muuttuminen on mahdollista, mutta siihen menee aikaa.

Puolet nuorista informanteista piti itseään "ikuisina maahanmuuttajina". Heidän mukaansa myös ympäristö määrittelee heidät "maahanmuuttajiksi" tai "ulkomaalaisiksi". Nuorten esseissä sopeutuminen uuteen ympäristöön oli yksi tärkeimmistä esille nousseista teemoista. Vaikka Suomeen muutosta oli kulunut paljon aikaa, näytti asia olevan heille vielä hyvin ajankohtainen ja voisi olettaa, että monien nuorten sopeutumisprosessi oli vielä kesken. Nuorten venäjänkielisten maahanmuuttajien sopeutumisesta ja kieli-identiteetistä voi lukea tarkemmin esimerkiksi Helena Pietarin ja Sanna Iskaniuksen tutkimuksista.²

Myös tutkimuksemme aikuisista vastaajista suurin osa koki itsensä "ikuisiksi maahanmuuttajiksi". Sopeutumisongelmia oli ollut 2/3 osalla vastaajista, kun 1/3 osa ei ollut kokenut sopeutumisprosessia vaikeaksi. Mielenkiintoista on se, että viimeksi mainitut henkilöt olivat tulleet Suomeen yli 40-vuotiaana ja kieltä heistä osasi vain muutama. Tämä kertoo siitä, että nuori ikä ja kielitaito eivät välttämättä ole onnistuneen sopeutumisen edellytys.

² Venäläisten Suomeen muutto - Lahdessa ja Turussa asuvien venäjää puhuvien nuorten muuttotilanne ja sopeutuminen (Pietari 2007), väitöskirja Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti (Iskanius 2007).

Kotoutumisessa maahanmuuttajia auttavat Suomessa monet tahot. Esseissä kiitosta saivat muuan muassa Laptuote-säätiö ja sen Pilko -projekti, Lappeenrannan maahanmuutta-japalvelut -toimipiste, EKTA ry, Suvi Salmenkivi Suomi-Venäjä-seurasta sekä Venäjä-klubi.

Esseitä kirjoittaneet iäkkäät ihmiset (vajaa viidesosa vastanneista) olivat hyvin kiitollisia sopeutumisesta Suomelle ja suomalaisille, joille heistä suurin osa omisti kirjoituksensa. Nämä eläkkeellä olevat vastaajat olivat asuneet Suomessa 2–3,5 vuotta. He olivat tyytyväisiä elämäänsä ja kehuivat sekä Venäjä-klubin, että Lappeenrannan sosiaalitoimiston iäkkäille ihmisille järjestämää toimintaa. Eräs nainen kirjoitti seuraavasti:

Mikäli voimat ja terveys sallivat, yritän osallistua kaupungin kulttuurielämään. Kaikki täällä kiinnostaa minua. Käyn näyttelyissä linnoituksessa sekä kirjastossa hakemassa kirjoja ja lehtiä, joskus käyn myös teatterissa. Jotta pysyisimme terveinä, olemme harjoitelleet sauvakävelyä.

Sopeutuminen uuteen maahan on mahdotonta ilman vuorovaikutusta maan asukkaiden kanssa. *Miltä kohtaamiset kantaväestön kanssa tuntuivat maahanmuuttajista?* Yksi vastaajista kertoi, ettei osannut suomea ollenkaan maahan saapuessaan eikä yleensääkään tiennyt elämästä Suomessa. Suomalainen soluasunnon huonekaveri auttoi korjaamaan tilanteen. Vastaajan onneksi tämä ensimmäinen suomalainen tuttavuus ei ollut ”tyypillinen suomalainen”. Vastaajan kokemuksen mukaan tyypillinen tai tavallinen suomalainen ei olisi seurustellut hänen kanssaan. *Enkä minäkään olisi ruvennut tyrkyttämään hänelle seuraani. Joten olisimme kumpikin asuneet omis- sa oloissamme vaihtaen joskus tervehdyksiä törmätessämme keittiössä tai käytävällä. Onneksi kaikki meni toisin.* Venäläinen ja suomalainen opiskelija ystävystyivät suomalaisen aloitteesta. He kävivät yhdessä ruokakaupassa, siivosivat ja harrastivat urheilua. Omien huoneiden ovet olivat lähes aina auki. *Suuremmalta osin hyvien kokemusten ansiosta minun sopeutumisprosessini Suomeen ei ollut niin vaikea kuin se olisi voinut olla.* Useista teksteistä näkyi, kuinka tärkeä Suomessa oleskelun alkuvaiheessa saatu myönteinen kokemus suomalaisesta yhteiskunnasta sekä suomalaisten ja venäläisten kanssakäymisestä oli.

Eräs vastaaja kirjoitti esseensä lopussa, että hänen pitkäaikainen kokemuksensa kanssakäymisestä erilaisten suomalaisten kanssa kertoo siitä,

etteivät suomalaisen ja venäläisen kulttuurin väliset erot ole niin merkittäviä, että ne voisivat jollakin tavalla vaikeuttaa kanssakäymistä. *Mistä onnistunut kanssakäyminen on sitten kiinni vastaajien mielestä?* Toinen vastaaja kirjoitti, että kulttuurishokki on tosiasiaa, mutta hänen mielestä sen ei kannata antaa hallita elämää. Suomalaisien ja venäläisten välit ovat monimutkaiset, mutta jokaiseen ongelmaan löytyy ratkaisu, pitää vaan noudattaa tiettyjä elämänsääntöjä:

- Maassa maan tavalla (tai maasta pois)
Paikallisen kulttuurin kunnioittaminen ja hyväksyminen auttaa säilyttämään oman kulttuurin ja integroitumaan uuteen yhteiskuntaan.
- Itsetunto
Huonon itsetuntonne takia emme aina pysty olemaan toisten ihmisten kanssa. Luulemme, että meille nauretaan ja meitä nöyryytetään, vaikka se ei olisikaan niin. Alemmuuskompleksi estää meitä olemasta tekemisissä suomalaisten ja oman maan ihmisten kanssa. Olen kyllä venäläinen, mutta mitä huonoa siinä on? Ei tietenkään mitään. Asun täällä ja kunnioitan täällä olevia sääntöjä ja lakeja.
- Pyrkimys
Pyrkimys oppia jotain uutta. Oma kulttuuri rikastuu ja tämä on jokaisen toisessa maassa asuneen ulkomaalaisen etuoikeus. Täytyy myös muistaa, että kulttuurinen vuorovaikutus on molemminpuolinen prosessi.

Kahden vastaajan mielestä monet maahanmuuttajien ongelmat, myös kanssakäymiseen liittyvät vaikeudet, johtuvat niin sanotusta koteloilmiöstä. Kotelo on se mitä on ympärillämme, meidän ulkopuolella. Ulkopuolinen maailmamme muuttuu siinä hetkenä, kun saavumme uuteen maahan. Kotelo siis vaihdetaan, mutta entä sen sisältö eli me itse, meidän luonteemme, ajatuksemme, tapamme ja ongelmaamme? Ne ovat samat. Kirjoittajien mukaan ihmisen vanhat ongelmat seuraavat meitä mukana myös uuteen maahan:

Kun me törmäämme uudessa maassa vaikeuksiin, ne useimmiten johtuvatkin niistä meidän omista ratkaisemattomista ongelmistamme, meistä itsestämme, eivätkä suinkaan meidän naapureistamme tai ystävistämme.

T I E T O E I K O H T A A T A R V I T S I J A A

Tutkimuksessamme kävi ilmi, että maahanmuuttajat tarvitsevat monenlaista tietoa koskien elämää Suomessa. Ne, jotka ovat asuneet Suomessa pidemmän aikaa, kertovat, että kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen, tiedonsaantimahdollisuudet ovat tänä päivänä parantuneet huomattavasti. Siitä huolimatta tässä asiassa näyttää olevan parantamisen varaa. Hankkeen toteuttajilta kysyttiinkin muun muassa minkälaisen ammattien harjoittaminen Suomessa vaatii Suomen kansalaisuuden tai minkäläinen on Suomen työlainsäädäntö ja työelämä yleensä. Lisäksi oltiin kiinnostuneita siitä, miten Suomesta saadaan venäläistä eläkettä, miten ja missä opiskellaan suomen kieltä ja miten lapsia kotoutetaan. Kaikkeen tähän ja moneen muuhun kysymykseen on tarjolla internetissa esimerkiksi seuraavilla sivuilla:

- www.infopankki.fi
Infopankin sivuilla on tärkeää perustietoa maahanmuuttajille yhteiskunnan toiminnasta ja mahdollisuuksista Suomessa, tietoa löytyy myös venäjän kielellä.
- http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_esitteet/tyonhaku_tyoskentely_rus.pdf
Tietoa työhauusta ja työskentelystä Suomessa venäjäksi.
- <http://www.mol.fi/mol/fi/haku.jsp>.
Muita maahanmuuttoaiheisia esitteitä venäjän kielellä.
- <http://www2.te-keskus.fi/new/kaa/Julkaisut/Liiketoiminnan%20harjoittaminen%20Suomessa%20-venäjänkielinen.pdf>
Kaakkois-Suomen TE-keskuksen julkaisuja 2005. Liiketoiminnan harjoittaminen ja yrityksen rekisteröinti Suomessa. Venäjänkielinen julkaisu.

- <http://www.trud.fi/>
Venäjänkielinen puhelinpalvelu Suomessa työskentelyyn liittyvissä kysymyksissä. Lisätietoa puhelinpalvelun toiminnasta tästä internet-osoitteesta.
- <http://www2.kotka.fi/kotouttamisavaimet/index.htm>
Käsikirja maahanmuuttajille Suomessa, jonka alkupuheessa lukee mm. seuraavaa: "Tämä on myös teille, jotka ette halua vain oleilla Suomi-nimisessä maassa, vaan haluatte elää siinä täysipainoisesti, arvokkaasti, vapaasti ja innostuneesti unohtamatta niitä rantoja, joilta olette lähteneet uudelle purjehdukselle." Venäjänkielinen.
- http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/14876/file/TAITTO20VENaJa.pdf
Tämä on venäjänkielinen kasvatusvihkonen vanhemmille, josta löytyy tietoa paitsi lasten kasvatuksesta, myös siitä, miten maahanmuutto vaikuttaa koko perheeseen, parisuhteeseen, vanhemmuuteen, kulttuuri-identiteetin rakentumiseen, sekä myös tietoa siitä, mistä tarvittaessa saa tukea. Venäjänkielinen.

Suomalais-venäläisen kauppakamarin toimitusjohtaja Mirja Tiri kirjoittaa InfoFin.ru -portaalin sivuilla: "Tietoa on saatavilla aivan valtavasti, toinen kysymys on, osaavatko yritykset sitä etsiä ja saavatko he juuri sitä tietoa, mitä milloinkin tarvitsevat. Lääkkeenä onkin mielestäni –ei niinkään tiedon tuottamisen lisäys – vaan tiedon välittämisen tehostaminen niin että yritykset tietävät, mistä tietoa saa." Sama "lääke" voisi parantaa tiedonsaantia muuallakin kuin yritysmaailmassa. (Tiri 2007).

Maahanmuuttajille tarkoitettua tietoa on saatavilla pääasiassa internetistä. Sieltä sitä on helppo tulostaa ja viedä sinne, missä ihmiset liikkuvat, esimerkiksi kasvatusvihkoset neuvoloihin ja terveyskeskuksiin, päiväkohteihin, työelämään liittyviä esitteitä kirjastoihin jne. Maahanmuuttajien omat yhdistykset voisivat myös toimia hyvinä tiedon levittämisen kanavana.

MUITA AIHEITA

Lunasta paikkasi

Aineistosta käy ilmi, että jotkut maahanmuuttajat kokevat, että verrattuna kantaväestöön heidän tulisi tehdä kovasti, jopa kaksinkertaisesti töitä tulakseen hyväksytyksi, löytääkseen oman paikkansa uudessa maassa. Tunne on tuttu varmaan monille eri sukupolvien siirtolaisille.

Puoli vuotta Suomessa asunut kirjoittaa:

Pitää löytää sopiva työ ja tehdä se kunnolla, että firma olisi ylpeä venäläisestä työntekijästään. Tällä tavoin meitä aletaan kunnioittaa. Voimme muuttaa käsityksen itsestämme suomalaisessa yhteiskunnassa käyttäytymällä kunnioitettavasti.

Käsitykset voivat kuitenkin muuttua. Näin yli kymmenen vuotta sitten Suomeen muuttanut kirjoittaa:

Jotenkin koko ajan mielessäni pyöri ajatus, että on tehtävä kaksin kerroin se, mitä suomalaiset tekivät, jotta voisin saavuttaa saman minkä he.. tällä hetkellä ajattelen, etten ollut silloin oikeassa. Silloin tämä asia sai minut kuitenkin panostamaan ja tekemään enemmän, se oli motivaationi.

Suhde uuteen ja vanhaan kotimaahan

Entinen kotimaa ei ollut jäänyt vastaajilta taakse jälkiään jättämättä. Koska monet kyselyymme vastanneet eivät kokeneet kotimaataan "entiseksi", käytämme tässä yhteydessä pelkästään sanaa "kotimaa", jolla tarkoitetaan maahanmuuttajan entistä asuinmaata.

Kotimaa on ja pysyy. Minulle se merkitsee maata, josta olen kotoisin. Minulle ei ole olemassa entistä kotimaata, se on aina nykyinen, yksi ja ainoa, ja muut ovat vain asuinmaita.

Sekä lapsena Suomeen muuttaneiden nuorten että aikuisten maahanmuuttajien yhteys kotimaahan ei ollut katkennut. Rajan toiselle puolelle oli jäänyt sukulaisia, ystäviä ja tuttaviam. Useimmiten heihin pidettiin yhteyttä säännöllisesti. Kotimaassa käytiin joskus tai harvoin. Vastauksista päätellen tämä ei kuitenkaan johtunut kielteisistä asenteista, vaan käytännön syistä, kuten pitkistä välimatkoista ja ajan puutteesta.

Suurin osa nuorista vastasi, että heidän suhtautumisensa kotimaahan oli muuttunut ainakin jossakin määrin. Se, miten suhtautuminen oli muuttunut, vaihteli suuresti. Toisten mielestä kotimaa oli nyt lähempänä ja he olivat kotimaastaan ylpeitä. *Siitä huolimatta, että minulla on kaksoiskansalaisuus ja olen asunut Suomessa suurimman osan elämästäni, Venäjä pysyy aina kotimaanani.* Toiset kertoivat suhtautumisensa muuttuneen negatiivisemmaksi. He olivat saaneet paljon uutta tietoa kotimaansa historiasta ja nykytilanteesta seuraamalla länsimaalaisia tiedotusvälineitä. Joidenkin suhtautuminen oli neutraali. He totesivat, että pystyvät nykyään katsomaan asioita eri näkökulmasta, kun heillä on mihin verrata.

Myös aikuisista maahanmuuttajista aika moni oli halunnut ottaa kirjoituksessaan esille suhtautumisensa kotimaahan ja aiheesta oli kirjoitettu tunteella. Suhde kotimaahan näytti olevan tärkeä ja samalla hyvin henkilökohtainen.

Suhtautumiseni kotimaahan ei ole muuttunut, mutta pidän Suomea kotina. Täällä asuvat lähes kaikki minun ja mieheni sukulaiset, täällä on perheeni! Meitä ja kotimaatamme yhdistää napanuora, se ei katkea, se vain venyy.

Nyky-Venäjästä voi kirjoittaa paljon, eikä kaikki mahdu kahdelle sivulle. Voin vain sanoa, ettei minulla ole enää kotimaata. Olen syntynyt Neuvostoliitossa, jota ei enää ole. Suomessa asun, Venäjällä käyn. Pystyn vertailemaan kolmea eri maata.

Sivusta voi nähdä paremmin mitä Venäjällä tapahtuu. Ainutlaatuinen maa, mutta kuinka paljon se voisi oppia pieneltä Suomelta ja se olisi oikein. Haluaisin aloittaa fraasilla: Kotimaa, huutakoot, että se on ruma, mutta minä pidän siitä, vaikkei se olekaan kaunotar (sanat ovat venäjänkielisestä rock-laulusta).

Kotimaalla tarkoitan paikkaa, jossa olen syntynyt ja ihmisiä, jotka ovat minun ympärilläni, mutten meidän valtiotamme. Rakastan kotimaatani niin kuin henkisesti sairastunutta äitiä, jos näin voisi sanoa. Nyt ajattelen, että on kaksi äitiä, toinen on synnyttänyt, toinen on kasvattanut.

Minulla on kaksi kotimaata. Toinen on se, jossa olen syntynyt ja kasvanut. Toinen on se, jossa nyt asun.

Kaikki vastaajat olivat kiinnostuneita entisen asuinmaansa elämästä ja tapahtumista. Tietoa saatiin eri lähteistä, niin venäläisestä mediasta kuin Suomen venäjänkielisistä ja suomenkielisistä tiedotusvälineistä, internetistä, ystävilta ja tuttavilta. Erkki Jokinen kirjoittaa kirjassaan *Näkymätön kaupunki*, että "Venäjä seuraa kansalaistaan kuin turkki karhua. Sama pehmeys, sama lämpö ja samat takutkin pinnassa" (Jokinen 2006). Saamiemme vastatusten perusteella voisi todeta, että kuten karhun turkki vaihtuu keväällä, niin myös maahanmuuttajien suhtautuminen kotimaahan muuttuu maahanmuuton myötä. Uusikin turkki on yhtä pehmeä ja lämmin, mutta siinä on jokin toisin.

K i i t o l l i s e t

Monet vastaajat ilmaisivat kiitollisuutensa Suomelle ja suomalaisille siitä, että saivat tulla tänne ja olla täällä. Kiitollisia olivat eri-ikäiset, eritaustaiset, eri syistä maahan muuttaneet ja eripituisia jaksoja täällä asuneet vastaajat. Kuitenkin suurin osa heistä oli iäkkäitä ihmisiä, joskin joukossa oli myös keski-ikäisiä, jotka kiittivät siitä, että saivat mahdollisuuden kasvat-
taa lapsiaan turvallisessa ympäristössä. Myös jotkut nuoret, lapsena Suomeen muuttaneet vastaajat olivat sitä mieltä, että pitää olla kiitollinen.

Kiitos tuhansien järvien maalle, että se on ottanut meidät hyvin vastaan. Elämä on onnistunut.

Mielestäni venäläisten pitää ymmärtää, ettei syy voi olla aina suomalaisissa. Tämä on kuitenkin heidän maansa ja meidän pitää olla jossakin määrin kiitollisia siitä, että meillä on oikeus asua täällä.

Samasta aiheesta on on käyty vilkasta keskustelua muuan muassa www.suomi.ru venäjänkielisen portaalin keskustelupalstalla. On mielenkiintoista, että myös siellä tämän keskustelun aloittajalle kiitollisuuden velasta olivat huomauttaneet venäjänkieliset itse, eivätkä suomalaiset. Pitääkö olla kiitollinen? Kenelle ja mistä? Vastauksia näihin kysymyksiin on monia ja kaikki ovat oikeita vastaajan näkökulmasta katsottuna.

O m i e n k e s k u u d e s s a

Monet kyselyymme osallistuneet kertovat, että heillä on sekä suomalaisia että venäläisiä tuttavuuksia. Ystävät löytyvät useimmiten kuitenkin venäjänkielisten keskuudesta. Tämä on tyypillistä myös niille, jotka ovat asuneet maassa pitkään, osaavat kieltä ja ovat muutenkin sopeutuneet hyvin.

Syitä siihen, miksi ystäviä on vaikeaa löytää kantaväestön keskuudesta, on varmaan monia. Yksi niistä on suomalaisten varautunut suhtautuminen venäjänkielisiin. Eräs vastaaja kertoo, että hänen Suomessa kasvanut poikansa ja monet pojan kaverit ovat seurustelleet ja jotkut menneet naimisiin venäjänkielisten kanssa. Heidän mukaan näin on selvempi, sama kulttuuri, eikä tarvitse kokea ennakkoluuloja venäläisiä kohtaan.

Se, että etsitään seuraa venäjänkielisten joukosta on ymmärrettävää, eikä välttämättä kerro huonoista suhteista kantaväestön kanssa tai merkitse syrjäytymistä ja eristäytymistä valtakulttuurista. Yhteinen kieli ja kokemus muutosta uuteen maahan yhdistävät.

Heille on helpompi ilmaista syvempiäkin tunteita ja he, kuten minäkin, asumme nyt vieraassa maassa.

Kun vietin paljon aikaa uusien venäläisten ystävien parissa, tunsin oloni aina kotoisaksi, näiden ihmisten kanssa voisin jakaa ilot ja surut ja he ymmärtäisivät minua, koska ovat kokeneet samaa.

Venäjänkieliseen vähemmistöön kuuluu kuitenkin hyvin erilaisia ihmisiä ja heillä voi olla myös ristiriitaisia käsityksiä toisistaan. Esimerkkinä erään

naisen mielipide venäjänkielisistä naisista, jotka menivät naimisiin suomalaisten kanssa:

Tuntui siltä, että suurin osa heistä ei opiskellut, eikä käynyt töissä... meidän daamit... eivät halua noudattaa suomalaisia tapoja. He osaavat muutaman sanan suomea, nostavat puuteroidut nenänsä ja luulevat hurmanneensa kaikki. .. Täällä on toisenlaiset arvot! Ensin sielun kauneus, sen jälkeen kaikki muu.

Erään nuoren, lapsena Suomeen muuttaneen vastaajan mukaan on olemassa kolme pääkäsitystä maahanmuuttajista:

Ensimmäisen ryhmän edustajat... ovat asuneet Suomessa kauan. Yleensä osaavat suomea, eivätkä halua puhua venäjää. Häpeävät syntyperäänsä. Tähän kuuluvat usein myös suomalaisten miesten venäläiset vaimot. Ryhmä on tyypillinen pienillä paikkakunnilla. Toista joukkoa edustavat Suomessa vähän aikaa asuneet. Useimmiten eivät halua sopeutua tai oppia kieltä. Tähän kuuluvat murrosikäisenä muuttaneet, jotkut aikuiset. Eivät halua tutustua suomalaiseen kulttuuriin. Eivät ole tyytyväisiä omaan asemaansa Suomessa. Kolmanteen joukkoon luetaan yleensä töissä käyvät, opiskelevat maahanmuuttajat. Heillä on täällä hyvä olla, mutta samalla he eivät unohda kotimaata. Evät vierasta maanmiehiään, mutta eivät myöskään suhtaudu suomalaisiin ennakkoluuloisesti.

Toinenkin nuori, joka oli tullut Suomeen lapsena paluumuuttajavanhempien mukana, laittaa maahanmuuttajat "paremmuusjärjestykseen" suomalaisten näkökulmasta katsottuna ja myös perustelee näkemyksensä. Hän kirjoittaa mm. seuraavaa:

Yleensä paluumuuttajia he ymmärtävät parhaiten... Fiksu suomalainen ymmärtää, että paluumuuttaja-henkilö ei olekaan niin erilainen kun tavallinen suomalainen. Työn perässä muuttavia he ymmärtävät toiseksi parhaiten. Pakolaisilla on tilanne aivan erilainen. Suomalaisten mielestä he eivät vaan kerta kaikkiaan mahdu tähän maahan.

YHTEENVE

MONIKASVOINEN JOUKKO

Tutkimuksemme tavoitteena oli saada venäjänkielisten maahanmuuttajien ääni kuuluviin. Sitä ovat tavoitelleet myös muut tutkimukset, mutta päämäärän saavuttaminen ei ole aina ollut helppoa. Esimerkiksi Outi Kirmon Tampereen venäläisestä väestöstä vuonna 2005 tekemään tutkimukseen ”ystävällisesti suhtautuneita löytyi 11, mutta näistä osa ei kuitenkaan halunnut puhua laajemmin taustastaan, ei edes nimettömänä. Toiveeni kymmenestä haastateltavasta jäi näin lopulta kolmeen.” Kirmon mukaan vielä vuosina 1918–1950 venäläisestä taustasta vaikeneminen saattoi olla toimiva ja osittain myös välttämätön selviytymisstrategia. (Kirmo 2005).

Ajat ovat muuttuneet ja dialogi on tullut taas mahdolliseksi. Maahanmuuttajan arki -kyselyyn vastasi jo useita kymmeniä ihmisiä, jotka olivat uskaltaneet jakaa kokemuksiaan ja kertoa mielipiteitään, jopa omalla nimellään. Tätä voidaankin pitää yhtenä hankkeen tärkeimmistä tuloksista. Muuttajien kokemukset ja niiden tutkiminen on tärkeää, koska näin tehdään maahanmuuttajia ja kantaväestöä tutuksi toisilleen, ja sitä kautta pystytään ymmärtämään toisia paremmin. Näistä lähtökohdista käsin hankkeessa oli tarkoitus tutustua maahanmuuttajan arkeen.

Hankkeen nimi ”Maahanmuuttajan arki” koostuu kahdesta sanasta. Mitä ne oikein tarkoittavat erikseen ja mitä ne tarkoittavat yhdessä?

M a a h a n m u u t t a j a

Maahanmuuttoviraston sivuilla sanotaan, että maahanmuuttaja on maasta toiseen muuttava henkilö. Yleiskäsite, joka koskee kaikkia eri perustein muuttavia henkilöitä. Sana ”maahanmuuttaja” on kuitenkin viime aikoina herättänyt keskustelua. Pohditaan sitä, ketä voi pitää maahanmuuttajana ja kuinka kauan hän on maahanmuuttaja? Onko sopivaa käyttää sanaa ”maahanmuuttaja” vai korvatanko se sanalla uussuomalainen, mamu, ulkomaalaistaustainen henkilö vai keksitäänkö kenties uusi termi?

Jotkut pitävät maahanmuuttaja-sanaa loukkaavana. Käsitteellä voi kieltämättä olla myös negatiivinen sävy, joka kuvastaa sanaa käyttävän suhtautumista ulkomaalaiseen. Harvemmin kuullaan Suomeen muuttaneesta ranskalaisesta vaimosta tai saksalaisesta työntekijästä puhuttavan maahanmuuttajina. Heitä nimitetään useimmiten saksalaiseksi työntekijäksi ja ranskalaiseksi vaimoksi. Sen sijaan venäläisistä tai kiinalaisista puhuttaessa maahanmuuttaja-sana on yleisesti käytössä. Tutkija Veronika Honkasalo kirjoittaa kolumnissaan ”Olen sitä mieltä, että ”maahanmuuttaja” on sanana monella tapaa ongelmallinen. Se vangitsee helposti kantajansa ikuisiksi ”maahanmuuttajaksi”, eikä nimitykseen liittyviltä negatiivisilta konnotaatioilta ole helppo välttyä. En myöskään pidä ”söpöilysanasta” mamu. Samalla olen sitä mieltä, että termi ”uussuomalainen” ylläpitää samoja ongelmia ja valta-asetelmia kuin ”maahanmuuttaja”. Itselleni olen yrittänyt tehdä selväksi, että tärkeintä on tiedostaa nimityksiin liittyvät valta-asetelmat ja merkitykset ja käyttää niitä harkiten tai olla käyttämättä kokonaan.” (Honkasalo).

Sanana *maahanmuuttaja* ei ole uusi, ja se löytyy jo 1950-luvun Nykysuomen sanakirjasta. Se on kuitenkin saanut uuden merkityksen 1990-luvulla. Mitä sitten voisimme tehdä tälle ongelmalliselle maahanmuuttaja-sanalle? Tutkija Minna Säävälä Väestöliitosta ehdottaa, että ”vastikään maahan tulleita voi nimittää maahanmuuttajiksi, pidempään täällä olleita maahan muuttaneiksi tai vaikkapa siirtolaisiksi ja Suomeen asettuneita uussuomalaisiksi.” (Säävälä 2007). Sana voidaan toki kokonaan kieltää ja keksiä uusia, mutta käykö tässäkin niin, että vain kotelo muuttuu, mutta sisältö, eli sanan negatiivinen lataus jää? Yhtä lailla sanoilla venäläinen tai romani, joissakin yhteydessä voi olla myös aika negatiivinen sävy, pitäisikö ne vaihtaa? Mutta muuttuuko samalla sanaan liittyvät mielikuvamme

ja sille antamamme merkitykset? Muuttuuko suhtautumisemme siihen ihmiseen, jota sillä sanalla kutsumme. Tuskin.

On totta, että rakennamme sanoilla maailmaa ja siksi niillä on merkitystä. Näin vilkas keskustelu aiheesta herättää kuitenkin kysymyksen siitä, ketä sana *maahanmuuttaja* loukkaa? Kenen mielestä se kuulostaa epämiellyttävältä ja miksi? Mielenkiintoista on se, että kyselyyn osallistuneet eivät ottaneet kantaa maahanmuuttaja-sanan käyttötapoihin. Monet kokevat itsensä "ikuisiksi maahanmuuttajaksi", mutta itse maahanmuuttaja-sanan käyttöä ei arvosteltu, eikä kyseenalaistettu. Voiko olla niin, että yli 50 esseen kirjoittanutta vastaajaa ei muistanut, huomannut tai halunnut ottaa asiaa esiin? Voisi myös olettaa, että kirjoittaessaan esseitä nämä ihmiset ovat käyneet läpi elämänsä vaiheita ja he ovat jättäneet heille itselleen epäolennaisen pois. Se miksi toiset heitä kutsuvat on ollut heille ehkä vähemmän tärkeää, kuin se miksi he itse itsensä määrittelevät. Eräs vastaaja kirjoittaa:

Olen oma itseni, tiedän kuka olen ja se on tärkeintä. On olemassa aina ihmisiä, joille olen "ryssä", "venäläinen huora" jne. Se tietenkin harmittaa, mutta mitäpä voisin tehdä? Kielteä heitä ajattelemasta tuolla tavalla. Minä en rupea todistamaan, että he ovat väärässä –en halua. Miksi? Koska sehän on näiden ihmisten ongelma, ei minun.

A r k i

Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme -kirjan alustuksessa Vesa Heikkinen kirjoittaa: "Arki on nyt muotia. Sanaa *arki* näkee entistä useammin ja useammanlaisissa teksteissä". Sitä näkee mainoksissa, mielipidekirjoituksissa, poliitikkojen teksteissä jne. "Arkitekstintutkijalta kysytään usein, mitä arki on... Lonkalta voi heittää monenlaisia vastauksia: Arki on se välttämätön "elämän alkuaine", jota emme huomaa. Ilmaa, jota hengitämme. Itsestäänselvyysä, joita emme kyseenalaista. Merkityksiä, joita emme avaa." (Heikkinen 2005)

M a a h a n m u u t t a j a n a r k i

Tutkimuksemme osoitti, että jokaisen maahanmuuttajan, kuten suomalaisenkin, arki on erilainen. Työssä käyvän ja työttömän, perheellisen ja yksineläjän, perheen kanssa ja yksin muuttaneen, nuoren ja iäkkään arki ei ole samanlainen. Joten kysymykseen: ”Millainen on venäjänkielisen maahanmuuttajan arki?” on mahdotonta antaa yksiselitteistä vastausta.

Yleistäminen ei ole myöskään järkevää, koska se vain vahvistaisi stereotyyppioita. Kirjassaan *Vierauden keskellä – Vierauden, monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisen kasvatuksen aineksia* Pauli Kaikkonen kirjoittaa ”Stereotyyppinen ajattelu kuuluu ihmisen olemukseen... Stereotyyppinen luokittelu helpottaa yksinkertaisesti vaikeasti hallittavaa elämää... Stereotyyppien ongelma on ensisijassa siinä, että ne esittävät ihmisen aina jonkun ryhmän edustajana, joita ihmiset tietenkin ovatkin. Mutta samalla ne jättävät huomiotta, että jokainen ihminen on yksilö. Toista hänenlaista ei ole hänen kansansa keskuudessa.” (Kaikkonen 2004). Myös tämän kyselyyn osallistuneet vastasivat ennen kaikkea yksilöinä, vaikka heitä yhdistikin maahanmuuttajatausta.

Kerätty aineisto on todistus siitä, kuinka monikasvoinen joukko maahanmuuttajat ovat. Vastaajat olivat asuneet Suomessa eripituisia ajanjaksoja ja ovat eläneet erilaisia elämänvaiheita ja kriisejä, jotka ovat sidoksissa muuttamiseen ja muuttumiseen, omaan identiteettiin ja sopeutumiseen. Toisaalta nämä kriisit voivat olla tuttuja myös niille, jotka eivät ole ylittäneet valtakunnan rajaa. Kantaväestön ja maahanmuuttajan välillä on tässä suhteessa kuitenkin eroja. Kun siirtolainen irrottautuu juuriltaan, hänen ympärillään ei Elsie C. Franzenin teorian mukaan ole enää peillejä, kuten sukulaisia ja ystäviä, jotka kertovat hänelle kuka hän on. Franzen vertaa siirtolaisuutta peilien särkymiseen. Aina peilit eivät kuitenkaan rikkoonnu kokonaan. Jos maahanmuuttajan mukana on ehyt perhe, on peilissä jäljellä tiettyjä palasia. (Johnson 2007). Tässä tutkimuksessa täysin ”peilittömiä” olivat ne vastaajat, jotka olivat muuttaneet Suomeen avioliiton myötä. Joitakin peilin palasia oli jäljellä kokonaisina perheinä muuttaneilla paluumuuttajilla.

Mitä muutto toiseen maahan tuo mukanaan ihmiselämään? Mitä se merkitsee tietyille ihmisryhmälle, esimerkiksi venäjänkielisille, ja mitä konkreettiselle ihmiselle? Entä kuinka kauan muutto kestää? Onko se vain

muuttopäivä vai elämänmittainen matka? Onnistuuko uuteen maahan muuttaminen koskaan lopullisesti vai onko olemassa pelko "ikuiseksi muuttajaksi" jäämisestä? Näitä kysymyksiä maahanmuuttajat joutuvat pohtimaan ainakin jossakin vaiheessa elämäänsä, sillä maahanmuutto ja siihen liittyvät asiat ovat heidän arkeaan.

Muutto toiseen maahan on aina koettelemus. *Kuka on syyllinen* siihen, että maahanmuuttaja joutuu sellaisen kohtaamaan? Aineiston mukaan kaikki vastaajat, maahanmuuttosyystä riippumatta, olivat tulleet Suomeen vapaaehtoisesti. *Mitä sitten tehdä* kun on tällaiseen prosessiin lähtenyt? Tutkimuksemme mukaan kaikki maahanmuuttajat käyvät muuton läpi omalla tavallaan sekä fyysisesti että henkisesti. Lapsina Suomeen muuttaneet tunsivat uuden maan omakseen helpommin. Toiset, varsinkin paluumuuttajat, joutuvat miettimään uudelleen *kuka minä olen ja mihin kuulun?* Naimisiin myötä Suomeen muuttaneet pohtivat ennen kaikkea oman kulttuurin ja kielen merkitystä uudessa ympäristössä ja lastensa elämässä.

Sanonta kuuluu, että "emigrantin on vaikeaa ensimmäiset 100 vuotta". Se on pitkä aika odottaa. *Milloin sitten helpottaa?* Kirjassa *Nimeni ei ole pakolainen* on julkaistu kymmenen vuotta sitten kerättyjä maahanmuuttajien tarinoita. Eräs nimimerkillä Agbala Nwanyi kirjoittanut vastaisi tähän kysymykseen näin: "Monikulttuurinen yhteiskunta on mahdollinen, mutta sen muodostuminen vie aikansa. Meidän täytyy kokeilla erilaisia keinoja, kokeilla mikä toimii. Ja tietysti kuten kaikissa asioissa pioneerien täytyy selviytyä vaikeista kysymyksistä ja stressistä, jotta toisella ja kolmannella sukupolvella olisi helpompaa... ongelmana on, että jotkut odottavat nopeita ratkaisuja. He unohtavat, että asiat, jotka liittyvät ihmisiin ja asenteisiin, eivät muutu päivässä. Ihminen ei ole kuin leipä tai pulla, jonka leivot mieleiseksesi helposti. Suomalaisen yhteiskunnan pitää muuttua, koska täällä on jotain uutta ja ulkomaalaisten pitää muuttua, koska he eivät enää ole omassa maassaan." (Agbala Nwanyi 1997).

Sosio- ja etnolingvistiikan asiantuntija, Helsingin yliopiston lehtori E. Protasovan mukaan venäläisiä pidetään Suomessa yhtä aikaa vihollisina ja ystävinä, omina ja vieraina, joita ymmärretään ja joita on mahdotonta ymmärtää, sivistyneinä ja barbaareina. Yhteiskunnan eri tasolla henkilökohtainen kokemus kanssakäymisestä venäläisten kanssa voi olla hyödyllinen, mielenkiintoinen, mausteinen, karvas, se voi vastata tiedotusvälineiden

antamaa kuvaa tai poiketa siitä (Protasova 2004). Vastaavia kokemuksia, mutta suomalaisia kohtaan, nähdään myös informanttien vastauksissa.

Mitä tehdä voidaksemme ymmärtää toisiamme paremmin? Yksi keino on yrittää asettua toisen asemaan, yrittää katsoa asioita toisen ihmisen silmin. Kun elokuvaohjaajalta Georg Stefan Trollerilta kysyttiin, miksi hän tekee niin paljon elokuvia vammaisista ja vangeista, hän vastasi: "Koska olemme kaikki jollakin tapaa vammaisia, sodan, vanhempien, rakkauspettymyksen vammauttamia." Ja vangeista hän totesi: "On kyse siitä, että katsoja joutuu toteamaan itselleen vieraasta, aluksi täysin luotaantyöntävästä ihmisestä: Hei tuohan olen minä!" Kuuluisa näyttelijä, UNICEFin hyvän tahdon lähettiläs Peter Ustinov toteaa osuvasti, että "..toinen, joka kohtaa minut kadulla rullatuolissa tai kaukaisessa maassa, se toinen voisin olla minä itse. Vain sattuma, vain puhdas sattuma halusi toisin." (Kaikkonen 2004).

LÄHDEKIRJALLISUUS

- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus.
- Heikkinen, V. (toim.) 2005. Tekstien arki. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 135. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hämäläinen, K., Kangasharju A., Pekkala, S., Sarvimäki, M. 2005. 1990-luvun maahanmuuttajien työllisyys, tuloverot ja tulonsiirrot (Työpoliittinen tutkimus 265) Työministeriö.
- Iskanius, S. 2006. Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti. Jyväskylän yliopisto.
- Johnson, S. 2007. Etnisyys, identiteetti ja siirtolaisidentiteetti. Teoksessa Lähde. Historiallinen aikakauskirja 2007. Vierasmaalaisuus, siirtolaisuus.
- Jokinen, E. 2006. Näkymätön kaupunki. Helsinki: Lähetysseura Ry.
- Jokisaari, S. 2006. Kotouttamislain merkitys kotouttamisessa maahanmuuttajan näkökulmasta. Siirtolaisuusinstituutti.
- Kaikkonen, P. 2004. Vierauden keskellä – Vierauden, monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisen kasvatuksen aineksia. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.
- Kirmo, O. 2005. Tampereen venäläinen väestö vuosina 1918-1950: Etninen identiteetti ja sosiaaliset suhteet. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kuhlman-Keskinen, R. & Hännikäinen, P. 2006. Akateemiset maahanmuuttajat Kaakkois-Suomen Venäjä-osaamisen resurssiksi vuonna 2003. Helsingin yliopisto
- Miettinen, H. 2006. Peilistä näkyy muuttunut kuva. Ajatuksia ja havaintoja 2000-luvun inkeriläisyydestä. Teoksessa Ylirajainen kulttuuri: etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Toimittanut Tuomas Martikainen. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ry: julkaisuja. Helsinki.
- Monikulttuurisuus ja moniammatillisuus ohjaus- ja neuvontatyössä. 2007. Toimittaneet Matti Taajamo & Sauli Puukari. Jyväskylän yliopiston koulutuksen tutkimuslaitoksen verkkojulkaisu.

- Pehkonen, A. 2006. Maahanmuuttajan kotikunta (postdoc-tutkimus). Siirtolaisuusinstituutin tutkimushanke. Julkaistu Kunnallissalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 52.
- Pietari, H. 2007. Venäläisten Suomeen muutto - Lahdessa ja Turussa asuvien venäjää puhuvien nuorten muuttotilanne ja sopeutuminen. Siirtolaisuusinstituutti
- Pikkarainen, Maria. 2005. Maahanmuuttajien työllistyminen ja heidän odotuksensa työelämästä Suomessa. Julkaistu Siirtolaisuusinstituutin Web Reports -sarjassa No. 8.
- Protasova, E. 2004. Fennorossy: zhizn i upotreblenie jazyka. St. Peterburg: Zlatoust.
- Rotkirch, A & Jasinskaja-Lahti, I. 2007. Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa. Toimittanut Korhonen, E. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja
- Säävälä, M. 2007. Maahanmuuttaja-termin käyttöä on syytä rajata. Helsingin Sanomat. 13.5.2007.

I N T E R N E T - L Ä H T E E T

Paluumuuttajat entisen Neuvostoliiton alueelta. Oleskeluluvan saaminen.
<http://www.maahanmuuttovirasto.fi/netcomm/content.asp?path=8,2475,2525>
25.1.2008

Infopankin sivuilla on tärkeää perustietoa maahanmuuttajille yhteiskunnan toiminnasta ja mahdollisuuksista Suomessa.
www.infopankki.fi
10.9.2007

Maahanmuuttajien tietä opiskelusta työelämään.
<http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2006/1409/maahanmuuttaja.html>
15.12.2007

Tietoa työnhausta ja työskentelystä Suomessa venäjäksi
http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_esitteet/tyonhaku_tyoskentely_rus.pdf
1.11.2007

Maahanmuuttoaiheisia esitteitä venäjäksi osoitteesta

<http://www.mol.fi/mol/fi/haku.jsp>.

26.10.2007

Kaakkois-Suomen TE-keskuksen julkaisuja 2005. Liiketoiminnan harjoittaminen ja yrityksen rekisteröinti Suomessa

<http://www2.tekekus.fi/new/kaa/Julkaisut/Liiketoiminnan%20harjoittaminen%20Suomessa%20-venäjänkielinen.pdf>.

5.12.2007

Työministeriön sivusto

<http://www.trud.fi/>

3.10.2007

Maahanmuuttaja pääsee töihin sitä paremmin mitä kauemmin on ollut Suomessa.

http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/05_tiedotteet/01_2005/2005-02-08-1/index.jsp

17.11.2007

Maahanmuutto- ja eurooppaministeri Astrid Thors haluaa " Uudenlaista aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa "

http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_monitori/01_kansio/mon2007_3_2.jsp

14.12.2007

Maahanmuuttajat Kotkan-Haminan seudun voimavaraksi, suomalais-venäläinen yhteistyöohjelma

<http://www2.kotka.fi/kotouttamisavaimet/index.htm>

10.9.2007

Venäjänkielinen kasvatusvihko vanhemmille

http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/14876/file/TAITTO20VENaJa.pdf

7.9.2007

Venäjän suurin venäjänkielinen Internet-hakemisto, joka on suunnattu venäläisille yrittäjille, matkailijoille sekä kaikille suomalaisten yritysten tuotteista ja palveluista kiinnostuneille

www.infofin.ru

19.12.2007

Suomen venäjänkielinen internet-portaali

www.suomi.ru

5.11.2007

Venäjän ja Suomen väliset kauppasuhteet. Mirja Tiri, toimitusjohtaja, Suomalais-Venäläinen Kauppakamari.

<http://www.infofin.ru/?pid=170>

13.12.2007

Veronika Honkasalo, tutkija. KOLUMNINimeämisiä.

<http://www.yhteisetlapsemme.fi/kolumni-veronika-honkasalo.html>

15.12.2007

Nimeni ei ole pakolainen.

<http://www.kaapeli.fi/mamu/>

4.9.2007

БУДНИ В НОВОЙ СТРАНЕ

Проект «Будни иммигрантов». Итоговый отчет

ОЛЬГА КИРЬЯНЕН

Финансирование проекта: Правление губернии Южная Финляндия (Европейский социальный фонд, 2 Региональная программа) и муниципалитет города Лаппеенранта.

При сотрудничестве:

Издатель:

www.lut.fi/eki

Технологический университет г. Лаппеенранта

© Ольга Кирьянен и институт Южной Карелии
Графический дизайн и верстка Лаура Тимонен

ISBN 978-952-214-576-5

ISBN 978-952-214-577-2 (PDF)

ISSN 1795-2867

Технологический университет г. Лаппеенранта
Типография: Digiraino, 2008.

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ.....	53
1 ВВЕДЕНИЕ.....	57
2 НЕКОТОРЫЕ ФРАГМЕНТЫ БУДНЕЙ ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ.....	65
<i>Язык, язык и еще раз язык</i>	66
<i>Трудоустройство</i>	71
<i>Адаптация</i>	78
<i>Информация. Где ее найти?</i>	82
<i>И другие темы</i>	84
3 ЗАКЛЮЧЕНИЕ. МЫ –РАЗНЫЕ.....	93
ИСТОЧНИКИ.....	100

ПРЕДИСЛОВИЕ

//

ВОПРОСЫ

*Что должна я больше полюбить:
Отчизну, где родилась и выросла,
Или страну, где создала семью
И жизнь свою всю прожила?*

*Какой язык должна я больше полюбить:
Тот, что отец мне завещал,
И мама пела тихо в колыбели,
Или язык, который моим детям стал родным?*

*Что должна я больше полюбить:
Отчизну, где сделала я только первые шаги,
Или страну, где суждено мне жить?*

Что должна я больше полюбить?

Anneli Behrendt (перевод Нелли Хубонен)

ПРЕДИСЛ

В настоящее время проводится большое количество различных исследований, касающихся переселенцев. В рамках данного проекта представилась возможность взглянуть на многие вопросы глазами самих переселенцев и таким образом получить новую информацию. Особенностью этого проекта является участие самих иммигрантов в его разработке и осуществлении.

Институт Южной Карелии (Etelä-Karjala-instituutti) весной 2007 года приступил к исследованию под названием «Будни иммигрантов». Анкеты и темы для эссе были первоначально опробованы в группе состоявшей из русскоязычных иммигрантов. Сбор информации проводился на родном языке информантов. Благодаря такому подходу была дана возможность самим иммигрантам заявить о себе.

В этом отчетном рапорте организаторы проекта сознательно подняли, в качестве основных вопросов исследования, наиболее актуальные темы, волнующие информантов. Одной из таких тем является вопрос, почему информация не находит того, кто в ней нуждается. Информанты высказывали критику по поводу недостатка информации или ее полного отсутствия по тем или иным вопросам. Однако, в настоящее время существует большое количество различной информации, необходимой иммигрантам как на финском, так и на русском языках. Другие наиболее важные вопросы

исследования касались изучения языка, трудоустройства и адаптации в новых условиях.

Это исследование было бы невозможно, без активного участия русскоязычных переселенцев. Хотя мы и не имеем возможности перечислить здесь всех участников опроса поименно, мы благодарим каждого из них лично. Помощь в сборе материала оказали многие организации и частные лица, такие как Южно-Карельское училище для взрослых АКТИВА в г. Лаппеенранта, а также Русский клуб и его хозяйка Любовь Метсола, практикантка Ирина Пяйвинен. Наше исследование было бы неполным без комментариев специалистов. Благодарим за интервью преподавателя финского языка Сирпу Тереска (Южно-Карельское Народное училище) и заведующую отделом по языковому обучению взрослых Ауликки Куйттинен (Южно-Карельское училище для взрослых АКТИВА), а также инструктора по вопросам адаптации иммигрантов Наталью Швыдковскую (Отдел обслуживания иммигрантов). Благодарим членов рабочей группы проекта и наших коллег, сотрудников Института Южной Карелии за их поддержку и комментарии.

При распространении результатов проекта особое внимание будет уделено иммигрантским организациям. Отчет о проекте будет издан на финском и русском языках.

Проектная группа: исследователь Ольга Кирьянен (институт Южной Карелии), идея проекта – Таня Каршинен (институт Южной Карелии), координатор Минна Тайпале (Центр социальных методик АО Соком Юго-Восточной Финляндии).

ВВЕДЕНИЕ

//

*Ваше исследование – это как раз мои будни:
проблемы и трудности, которые я еще раз пережил,
заполняя вашу анкету.*

ВВЕДЕНИЕ

Весной 2007 года в институте Южной Карелии (Etelä-Karjala-instituutti) приступили к исследованию под названием «Будни иммигрантов». Целью данного исследования являлся сбор достоверной информации о буднях, проблемах и трудностях, возникающих у русскоязычных иммигрантов, проживающих на территории Южной Карелии. Этот исследовательский проект, финансируемый Европейским фондом социального развития, был осуществлен в сотрудничестве с Центром социальных методик АО Соком Юго-Восточной Финляндии (Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom). Материалы, собранные в рамках проекта, станут источником информации для работы с крупным языковым меньшинством, проживающим в регионе, а также для дальнейшего развития провинции в целом.

Основой для этого проекта послужил тот факт, что коренные жители не знают как и чем живет русскоязычное меньшинство Южной-Карелии. Незнание рождает предубеждения и негативное отношение к переселенцам. Необходимость исследования этой темы очевидна, если принять во внимание численность русскоязычного населения, проживающего на территории провинции. Русскоязычные иммигранты образуют самое многочисленное языковое меньшинство провинции Южная Карелия, а Лаппеенранта занимает третье место в

Финляндии по количеству русскоязычных жителей в процентном соотношении к населению города.

В рамках проекта были установлены контакты с различными представителями местных организаций, занимающихся проблемами переселенцев, а также собраны сведения о проделанной ранее исследовательской работе по данному вопросу. Исследователь ознакомился с государственными программами, касающимися иммиграции, а также стратегиями интеграции переселенцев последних десяти лет. В рамках проекта были получены биографические тексты, анкеты и интервью. На основании собранного материала составлен данный отчет, который может быть использован для разработки дальнейших проектов.

О Б Ъ Е К Т И С С Л Е Д О В А Н И Я И С Б О Р М А Т Е Р И А Л А

Объектом исследования являются русскоязычные иммигранты, проживающие на территории Южной Карелии. При выборе информантов организаторы пытались охватить наиболее широкий круг различных представителей русскоязычного меньшинства, при этом были учтены такие различия, как возраст, причина переезда в Финляндию, социальный статус, а также продолжительность проживания в Финляндии.

Сбор материала проходил по методу так называемого «снежного кома» (Hirsjärvi & Nurme 2000). Исследователь связывался с потенциальными информантами по телефону или через электронную почту. Некоторые информанты сообщали о своем желании принять участие в исследовании после того, как им стало известно о проекте от других иммигрантов. Информацию об исследовании можно было получить в Отделе обслуживания иммигрантов, в одном из офисов Eka ry, у членов общественной организации Valoa länteen ry, у секретаря по делам переселенцев при Евангелическо-лютеранской церкви, а также во время совместных встреч организаторов проекта и иммигрантов, которые проходили в Южно-Карельском училище для взрослых АКТИВА (Лаппеенранта), в Русском клубе (Лаппеенранта), Международном клубе (Иматра), Информационном центре для

иммигрантов (Лаппеенранта). Благодаря такому методу сбора информации к участию в исследовании удалось привлечь также таких информантов, которые не посещают адаптационные или языковые курсы.

Информантам были предложены структурированные анкеты, при помощи которых организаторы проекта получили базовые данные об участниках проекта, такие как возраст, образование, причина переезда в Финляндию и т.д. Все информанты получили одинаковые анкеты. Несмотря на то, что вопросы содержали готовые варианты ответов, информанты имели также возможность ответить в любой удобной для них форме. Кроме анкеты участникам проекта было предложено написать эссе о своей жизни в Финляндии. Информантам был предоставлен список возможных тем для эссе, одна из которых была свободная. Таким образом участники проекта сами решали о чем будут их эссе. Большинство ответов были анонимными и даны на родном языке информантов. Кроме того заполнение анкет и написание эссе проходило в отсутствие исследователя.

Всего удалось распространить 117 писем, содержащих анкету и информационное письмо. Ответов было получено 72, из которых 52 содержали и анкету и эссе. Выборка составила около 3,5 % от числа всего русскоязычного населения Южной Карелии в возрасте от 14 до 75 лет и старше. Проект осуществлялся на территории Южной Карелии, но большинство ответов было получено от информантов, проживающих в Лаппеенранте. Таким образом можно сказать, что полученные результаты не могут являться обобщающими применительно ко всем представителям русскоязычного населения провинции. Вместо этого результаты исследования будет правильнее считать сравнительными и отражающими мнение конкретной группы информантов.

МЕТОДЫ АНАЛИЗА МАТЕРИАЛА

В основу анализа положено утверждение Эскола и Суоранта (1998) о том, что к материалу, собранному качественным методом следует относиться двояко: предполагается, что собранный материал

отражает действительность, из которой можно почерпнуть правдивую информацию. С другой стороны текст – это всегда версия или один взгляд на проблему, следовательно материал можно воспринимать более субъективно. При анализе материала данного проекта были учтены оба подхода. Например, достаточно много информантов написали о недостатках в организации обучения финскому языку. Принимая во внимание тот факт, что эту проблему затронули информанты разного возраста, находящиеся на разном социальном и языковом уровнях, можно предположить, что материал предоставил правдивую информацию по данному вопросу. С другой стороны, ответы информантов отразили их личные, субъективные мнения, поэтому на их основе нельзя было сделать обобщающие выводы.

Среди методов анализа содержания текстов были использованы такие как тематизация и расчленение текстов. В каждом эссе были выделены основные темы и вопросы. Выше было упомянуто, что участникам проекта были предложены темы для эссе, кроме того информанты могли выбрать свою тему, при условии, что эссе будут затрагивать их период жизни в Финляндии. Четвертая часть всех эссе была посвящена теме «Адаптация в новых условиях». Столько же эссе было написано на свободные темы, среди них встречаются такие как «Моя жизнь в Финляндии», «Размышления», «Заграницей жизнь не сахар» и др. Остальные эссе затрагивали темы трудоустройства, изучения языка, а также отношение к родине после переезда в Финляндию. Несмотря на разные заглавия эссе, некоторые темы, такие как иммиграция, ее причины и последствия, а также отношение к родине, затрагиваются во всех эссе.

МАТЕРИАЛ ИССЛЕДОВАНИЯ

Собранный материал исследования разделили на четыре группы, согласно причине переезда участников проекта в Финляндию. В результате сформировались четыре группы: возвращенцы или репатрианты (paluumuuttajat); молодые люди, переехавшие в Финляндию детьми; иммигранты, причиной переезда которых

являлся брак; информанты, переехавшие в Финляндию по другим причинам. Подобное разделение упрощает анализ материала и помогает более четко показать сходства и различия между представителями этих групп относительно некоторых вопросов адаптации в новых условиях.

Большинство информантов переехали в Финляндию как возвращенцы. Кого считают русскоязычными возвращенцами в Финляндии?¹ В данном проекте возвращенцами считаются лица, имеющие финское происхождение, а также их супруги. В опросе приняли участие репатрианты в возрасте 31–72 лет и проживающие на территории Финляндии от 2 месяцев до 20 лет. Большинство из них проживает в стране более 10 лет. Эти информанты приехали из Северо-Западной части России, Республики Карелии, стран Балтии, Украины и Белоруссии. Больше половины информантов – возвращенцев являются гражданами России, 10 человек имеют двойное гражданство, несколько информантов имеют только гражданство Финляндии.

Вторую группу составляют информанты, которые переехали в Финляндию детьми. Большинство из них проживает в стране 10 лет и более, возраст информантов составляет 14–25 лет. Далее, говоря о представителях этой группы, будет употребляться словосочетание молодые информанты. Эта группа отличается от остальных участников проекта тем, что решение о переезде в Финляндию принимали не они сами, а их родители. Эти молодые люди переехали в Финляндию из разных регионов России и бывшего Советского Союза. В настоящее время они проживают в

¹ В некоторых исследованиях возвращенцев называют русскими финнами. «Большинство из них это ингерманландские финны, но среди них также есть и потомки перебежчиков и американских финнов, которые приехали строить советскую Карелию» (Miettinen 2006). Согласно определению, указанному на сайте Миграционной службы Финляндии, некоторые лица проживавшие на территории бывшего Советского Союза (так называемые репатрианты или ингерманландские финны) имеют финское происхождение или иную связь с Финляндией, на основании чего им может быть предоставлено разрешение на пребывание в Финляндии. Членам семьи репатрианта также предоставляется разрешение на постоянное пребывание в Финляндии. Членами семьи являются супруг(а), а также дети не достигшие 18-летия.

Лаппеенранте, Иматре, Йоутсено и Тайпалсаари. Половина из них является гражданами двух стран, Финляндии и страны из которой они приехали.

Третью группу информантов представляют женщины, причиной переезда которых является брак. Их возраст 25–62 года. Большинство из них приехали из Северо-Западной части России и Республики Карелия. Половина информантов проживает в Финляндии в течение 8–15 лет, остальные в течение 3–4 лет. Каждая третья из женщин имеет двойное гражданство, России и Финляндии, остальные являются гражданами России.

Четвертая группа информантов – это те, кто приехал в Финляндию по учебной или рабочей визам, а также члены их семей. Они составляют несколько процентов от общего числа участников проекта.

НЕКОТОРЫЕ ФРАГМЕНТЫ БУДНЕЙ ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ

//

*Нужно делать так называемые чудеса
своими руками и наша жизнь превратится
в сказку благодаря нам самим.*

НЕКОТОР

Далее темы, которые информанты затронули в своих эссе, будут рассмотрены с учетом особенностей вышеперечисленных групп. В помощь анализу содержания материала были взяты вечные русские вопросы «Кто виноват?» и «Что делать?», которые известны русскоязычным по произведениям русской литературы. Роман «Кто виноват?» написал известный русский прозаик, публицист, философ А. И. Герцен (1812-1870), его называли русским Байроном. Он тоже был переселенцем, «maahanmuuttaja» своего времени. Герцен провел за границей последние 23 года своей жизни. В то время его воспринимали как первую фигуру русской эмиграции. «Что делать?» – это название романа другого известного русского прозаика, публициста, литературного критика, философа, революционного демократа Н. Г. Чернышевского (1828 –1889).

Эти вечные вопросы не были прямо поставлены в текстах информантов, но их можно было прочесть между строк. На страницах эссе информанты размышляют о том, почему что-то происходит так, а не иначе, то есть они ищут объяснения, «виновных», причины сложившейся ситуации, например, причины безработицы. Некоторые идут в своих размышлениях дальше, то есть предлагают варианты решения проблем. Возможно, если бы все эссе объединить в одно, то одна его часть была бы посвящена теме *кто виноват*, а другая рассказывала бы,

что делать. В настоящее время эти вопросы актуальны в России как в политике, так и в повседневной жизни.

Я З Ы К , Я З Ы К И Е Щ Е Р А З Я З Ы К

Язык и языковое обучение — одна из основных тем, затронутых в эссе. Все информанты подчеркивают важную роль владения языком в процессе адаптации в новой стране. Треть участников проекта владеет финским языком, как они сами считают, отлично или достаточно хорошо. Остальные ответившие считают, что они не владеют языком так, как хотели бы. Однако, следует учесть, что оценка владения языком — субъективна, и, возможно, некоторые информанты были слишком критичны в отношении своего знания финского языка.

Кроме того, между информантами имеются существенные различия относительно уровня владения языком на момент прибытия в Финляндию. Среди информантов, переехавших в Финляндию детьми, финского языка не знал никто. Сейчас большинство из них отлично владеет языком. Остальные ответили, что хотели бы знать язык лучше. Среди переехавших в Финляндию по статусу репатриантов 66%, по своему собственному мнению, не владеют языком так хорошо, как хотели бы, хотя большая часть из них проживает в Финляндии не менее 10 лет, 26% считают свое знание языка достаточно хорошим, 2% не владеет языком. Из женщин, причиной переезда которых являлся брак, 50 % владели языком до переезда в Финляндию хорошо или немного. Почти все они считают свое нынешнее знание языка хорошим. Большинство тех кто приехал в Финляндию по учебной или рабочей визе, а также члены их семей, владели финским языком до переезда в страну.

Что помогло переселенцам в изучении языка? По мнению молодых информантов, приехавших в Финляндию детьми, больше всего в изучении языка им помогли: школа, мотивация, собственное трудолюбие, а также помощь близких, позитивный настрой и финноязычное окружение. Слова благодарности были высказаны по поводу организации обучения финскому языку в школе. Особенно

были отмечены специальные уроки в школе Восточной Финляндии, на которых финский язык преподается как иностранный, а также владение преподавателями и помощниками школы русским языком.

Интересно, что каждый четвертый информант, приехавший в Финляндию ребенком, написал эссе на финском языке, а анкеты заполнил на русском. Те, кто использовал в своих ответах оба языка, проживают в Финляндии не менее 10 лет. Выбор того или иного языка можно объяснить изменившейся языковой самоидентификацией информантов. Несмотря на существующие предубеждения и личный опыт негативного отношения к русскоязычным, для молодых людей их происхождение и родной язык остаются важными. И в первую очередь они благодарны за это своим родителям, своим родным и близким. Кроме этого, по мнению молодых информантов, конкретную помощь и поддержку в сохранении русского языка оказывает финско-русская школа Восточной Финляндии. Эррки Йокинен в своей книге *Näkymätön kaupunki* писал: «Отрицать свое происхождение и скрывать свои корни, по моему, означает начало печального обеднения человека... Хорошее владение языком новой родины возможно только в таких условиях, где есть место для родного языка и возможность его изучения. Языки живут параллельно. Те, для кого русский – родной, могут освоить оба языка, только хорошо овладев своим родным языком» (Jokinen 2006). Сання Исканиус в своей диссертации *Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti* (Языковое самоопределение русскоязычных учащихся-переселенцев) отмечает: «Позитивное отношение к родному языку и своему происхождению помогает также приобщению к финской культуре и языку» (Iskanius 2007). Подтверждение вышесказанному можно найти и в ответах молодых информантов, большинство из которых, блестяще владеет финским языком.

Взрослым информантам в освоении языка, кроме уже упомянутых факторов, помогали языковые курсы. Почти все участники проекта проходили обучение на языковых курсах. По мнению информантов, такой способ обучения языку помогает не только овладеть языком, но и приобрести или расширить свой круг общения, узнать много нового о жизни Финляндии и финском обществе. Некоторые информанты довольны тем, как организовано

обучение финскому языку в Южно-Карельском Народном училище и Южно-Карельском училище для взрослых АКТИВА в Лаппеенранте и Иматре. Многие все-таки подчеркивают, что выучили язык просто разговаривая на нем.

Один из информантов рассказывает о том, как он был вынужден выучить язык на рабочем месте, где ни один сотрудник не владел ни русским, ни английским языками. Знание финского языка самого информанта при переезде в Финляндию, по его словам, было слабым. Коллеги по работе стали поддерживать и помогать ему в изучении языка, они *«..радовались каждому слову или предложению, сказанному мною на финском языке»*. Коллеги стали приглашать его к себе в гости, и тогда к процессу обучения языку подключалась вся семья хозяев дома.

«Мы говорили обо всем. Смотрели вместе телевизор, обсуждали просмотренные программы. Все просто хотели мне помочь. Это было здорово. Больше всего мне нравилось общаться с маленькими детьми. С ними я был наравне уже через пару месяцев».

Для информантов знание языка является не только одним из условий получения работы, но и необходимостью повседневной жизни. *«Самое важное для переселенцев это во-первых язык, во-вторых язык и в-третьих опять язык!»* Незнание языка затрудняет выражение мыслей и чувств, разрешение проблем. Одна молодая женщина, например, обеспокоена тем, что ее знания языка уже недостаточно, для того чтобы проверять домашние задания ребенка-школьника.

Что, по мнению информантов, мешает успешному овладению языком? То есть *кто виноват?* Среди причин были названы следующие: нехватка времени, собственная лень и сложность языка. Некоторые информанты также считают, что недостаточно само количество языковых курсов, кроме того, они являются краткосрочными, а ученики в группах имеют разный уровень языковой подготовки. По мнению информантов, желательно, чтобы преподаватель финского языка понимал также родной язык учащихся (в данном случае русский).

Вышеперечисленные отзывы иммигрантов не новы. Подобные мнения встречаются также в отчете исследования Института миграции *Kotouttamislain merkitys kotouttamisessa maahanmuuttajan näkökulmasta*. (Значение закона об адаптации в процессе адаптации с точки зрения переселенца) (Jokisaari 2006). Материал для этого исследования был собран 2001–2003 годах, в нем приняли участие переселенцы из разных стран. Согласно результатам этого исследования проблемой языковых курсов является краткосрочность периода адаптации и нехватка ресурсов. По мнению информантов, особенно на начальном этапе языкового обучения, желательно, чтобы преподаватель владел родным языком учащихся. Некоторые участники исследования считают, что разговорному языку необходимо уделять больше внимания. Результаты проекта *KIEKU* (*Kaakkois-Suomen maahanmuuttajien suomen kielen ja kulttuurikoulutuksen kehittämishanke*) также дадут новую информацию о нынешнем положении дел в сфере обучения финскому языку как иностранному. В рамках этого проекта, в городах Котка, Коувола и Лаппеенранта была собрана информация о возможностях альтернативного обучения и возможностях, предоставляемых бюро по трудоустройству, а также были выявлены сильные и слабые стороны организации обучения. Исследовательский отчет будет готов в 2008 году.

Собранный материал показывает, что все информанты, по своему мнению, плохо владеющие языком, хотят его выучить. Однако многие считают, что они не имели возможности этого сделать и высказывания, «*Меня не взяли на курсы*», «*Пришлось долго ждать курсов*», повторяются во многих эссе. Согласно информации, полученной на страницах общегосударственной сетевой службы (www.inforankki.fi), курсы финского языка в Финляндии организуют различные учебные заведения, организации и проекты. Лица, состоящие на учете в бюро занятости (*työvoimatoimisto*) могут записаться на курсы финского языка через бюро занятости, в этом случае обучение для безработных бесплатно. Те информанты, которые говорят, что «*не попали на курсы*», почти всегда имеют ввиду языковые курсы, предоставляемые бюро занятости, которые являются для учащихся бесплатными. С точки зрения иммигранта,

желание попасть именно на такие курсы понятно. Вполне понятно также и то, что спрос на такие курсы превышает предложение. Такие курсы оплачивает государство, то есть налогоплательщики. Итак, есть желание изучать язык, однако, вопрос о принятии на бесплатные языковые курсы решает бюро занятости. Работники бюро занятости, безусловно, действуют в рамках закона и в соответствии с инструкциями, но иммигрантам они неизвестны. В отказе на запрос о языковых курсах в качестве основания часто указано, что «имелись более подходящие кандидаты». Все это вызывает у иммигрантов недоверие и недоумение. *«Бюро занятости решит за меня, нужны мне языковые курсы или нет!»*

Альтернатива языковым курсам от бюро занятости все-таки есть. Например, в Лашеенранте Южно-Карельское национальное училище (Etelä-Karjalan kansalaisopisto) предлагает курсы финского языка различных уровней. Программа обучения долгосрочных курсов почти полностью соответствует программе курсов от бюро занятости, но обучение является платным. Несмотря на большой спрос на курсы финского языка для переселенцев, по словам преподавателя училища Сирпы Тереска, набрать необходимое количество учащихся на курсы удается не всегда.

Возможностей для изучения финского языка – множество, но что еще необходимо для успешного овладения языком. *«А что делать тем, кто не смог попасть на языковые курсы?»* На семинаре под названием Maahanmuuttajien tie opiskelusta työelämään (Путь иммигранта от обучения к трудовой жизни) Мирья Тарнанен (университет города Ювяскюля) подчеркнула важное значение знания языка для дальнейшего трудоустройства иммигрантов. Однако, она напомнила, что для овладения языком, обучение как таковое, необязательно. *«Конечно обучение помогает гораздо быстрее освоить язык, но оно не является необходимостью. Мотивация и собственный настрой – это самое главное»* (Tarnanen 2006).

Языковые курсы – это не единственный способ овладения языком. Об этом пишут и сами информанты. Многие из них слушают и смотрят радио- и телепередачи на финском языке, приобретают языковые навыки на рабочем месте, в общении с носителями языка. Никто из информантов все-таки не упомянул об интернете, как о

средстве обучения языку. В то время как на страницах сетевой службы (www.infopankki.fi) находится более десяти различных курсов финского языка. Конечно, не все имеют возможность пользоваться интернетом, но при желании, время для пользования интернетом можно заказать, например, во многих библиотеках бесплатно. В библиотеках также имеются учебники финского языка, аудиокассеты и другие учебные пособия. Учебники финского языка на русском языке можно приобрести как в России, так и в Финляндии, например в магазине или через заказ в компании Руслания.

Многие из тех кто успешно овладел финским языком считают, что именно их заинтересованность и старание помогли им в этом больше всего. Положение иммигрантов, с точки зрения языкового обучения, достаточно хорошее, им не надо ехать за границу для того, чтобы выучить иностранный язык. Переселенцы уже находятся в необходимой им языковой среде. Одна из информантов пишет, что она изучала финский язык в России самостоятельно, переезд в Финляндию облегчил процесс обучения, так как *«Язык теперь везде, можно слушать и смотреть финские программы, читать газеты, разговаривать с мужем»*.

Т Р У Д О У С Т Р О Й С Т В О

Процент безработных иммигрантов примерно в 2,5 раза выше, чем у коренных жителей Финляндии. Кроме того, в отношении трудоустройства существуют большие различия среди представителей различных национальностей. Причина не всегда состоит в отсутствии профессиональных знаний, а на подбор персонала влияют также предубеждения работодателей, их представления о знании языка и родине переселенца. К такому выводу пришли авторы недавно изданной при университете города Ювяскюля книги *Monikulttuurisuus ja moniammatillisuus ohjaus- ja neuvontatyössä* (Многокультурность и многопрофессиональность в воспитательной и консультационной работе) (под редакцией Тааја-мо & Руукари 2007). К похожим выводам пришли авторы

исследования Института миграции *Maahanmuuttajan kotikunta* (Постоянное местожительство переселенца) (Pehkonen 2006). Согласно результатам исследования, трудоустройству переселенцев также препятствуют несоответствие свидетельств об образовании и трудовой деятельности, незнание языка или сомнение в недостаточном уровне владения языком, предубеждения в отношении религии, а также сомнения в наличии трудовой морали переселенцев.

Трудоустройство является важным и для молодых людей, переехавших в Финляндию детьми. Большая часть молодых участников данного проекта учится в школе, гимназии, профессиональных учебных заведениях, университетах. Они стремятся получить хорошее образование и уверены в своем трудоустройстве. Некоторые из информантов работают, имея постоянное место работы. Около половины молодых информантов имеют опыт работы в различных сферах. Многие из них работали разносчиками газет, переводчиками, помощниками в детском саду, уборщиками, продавцами, работали на складе, в турбюро, в офисе. Некоторые из молодых участников проекта считают, что, по сравнению с переселенцами среднего возраста, им легче найти работу, потому что коренное население считает их *«своими»* или *«почти своими»*.

Большая часть информантов, приехавших в Финляндию во взрослом возрасте, тоже имели опыт работы в Финляндии. В настоящее время половина информантов работает по договору или на пособии по трудоустройству. Для многих трудоустройство – это самая важная и самая сложная задача. Трудоустройство гарантирует определенное финансовое положение, для многих это означает, что теперь *«не надо идти в социалку с протянутой рукой»*. Трудоустройство также дает возможность переселенцам почувствовать себя частью финского общества.

Среди участников проекта получить рабочие места удалось как мужчинам, так и женщинам. Информанты-мужчины отмечают, что трудоустроиться им помогла информация о Финляндии, которую они имели до переезда в страну, а также собственный настрой. Один из информантов пишет:

«До переезда в Финляндию я работал на, так называемой «клубнике»...Уже тогда я пытался представить, чем бы я мог заняться, где бы смог применить свои знания, умения, какие бы профессиональные навыки мне понадобились». Другой информант «с самого начала брался за любую работу, так вот и язык тоже выучил».

Согласно последним исследованиям русскоязычные женщины считают, что могут успешно совмещать семью и работу. (Rotkirch & Jasinskaja-Lahti, Säävälä 2007). В жизни информантов-женщин разного возраста трудоустройство также занимает важное место. Сфера обслуживания, в том числе и из-за нехватки рабочей силы, предоставляет рабочие места для переселенцев уже на протяжении длительного периода времени. Среди работников сферы обслуживания есть и участницы нашего проекта. Некоторые из них получили в Финляндии профессию медсестры, а затем и место работы. Несмотря на то, что многие женщины имеют профессию и опыт работы, приобретенные на родине, только единицы выполняют работу соответствующую их образованию.

Большая часть работающих информантов все-таки довольны своей работой. *«На рабочем месте спокойная и дружелюбная атмосфера. Приятно, что коллеги вежливые и уважающие друг друга люди».* Большинство также считает, что на рабочем месте к ним относятся также как и к финским работникам. Только несколько информантов считают, что к ним относятся иначе. По их мнению, причин этому много. Среди них были названы: происхождение, недооценка знаний и умения переселенцев, недостаточное знание переселенцами финского языка, а также незнание местных обычаев.

Все информанты, которые приехали в Финляндию на работу, считают, что к ним относятся так же как и к другим работникам. По словам одного из них, на его рабочем месте все-таки существует разделение рабочих на русскую и финскую группы.

«К сожалению это неизбежно, вследствие языкового барьера, но при этом сохраняется уважительное и дружеское отношение к представителям противоположной группы».

Что по мнению участников проекта мешает трудоустройству? Или кто виноват? Главным препятствием, по мнению информантов, является недостаточное знание финского языка. Также были отмечены: общая ситуация с занятостью населения в районе проживания, большая концентрация русскоязычных в приграничном районе проживания, негативный образ русскоязычных и России, создаваемый средствами массовой информации. По мнению информантов, одними из положительных факторов, влияющих на трудоустройство, являются: собственные знания, умения, такие как, знание финского языка, образование, а также позитивный настрой иммигранта. Большое значение для трудоустройства иммигрантов имеют рекомендации знакомых финнов.

«Работодатели относятся к иностранцам очень настороженно (что на самом деле понятно). Многие (из тех кого я знаю) смогли устроиться в фирмы, где необходим русский язык или в финноязычную фирму «по знакомству» или на низкооплачиваемую работу на которую финны не идут. Я, учась в ammattiopisto, не могла даже практику найти. Что самое неприятное, обещают позвонить (в любом случае) и не звонят».

«Мой же поиск работы происходил мучительно и долго. Может это проблема особенная для Лаппеенранты? Нас очень много и много наших детей, которые прекрасно говорят на обоих языках. Так что помощников, просто говорящих по-русски, предостаточно».

«...легче всего устроиться, если тебя порекомендует какой-нибудь финский коллега. Как-то доверия больше и проходит все легче. Но это есть везде».

«...работодатели и государственные организации относились и относятся с недоверием к профессиональному уровню, знанию и опыту переселенцев...Средства массовой информации создали негативный образ иммигранта».

Некоторые информанты, приехавшие в Финляндию детьми, также считают, что профессионализм иммигрантов подвергается сомнению.

«И даже если иностранец примет и получит финское гражданство, он все-равно останется для них (финнов) иностранцем, что хорошо видно при попытке устройства на работу и хорошо понимаешь, как только открываешь дверь на собеседование по поводу работы. Иностранцам предлагают работы не по их специальностям и не соответствующие их уровню образования».

Трудоустройству переселенцев может также помешать отсутствие сертификации или официального признания дипломов об образовании, полученных на родине. Но, бывают ситуации, когда сертифицированный диплом, по мнению информантов, наоборот препятствует трудоустройству, например, в тех случаях, когда уровень образования претендента на рабочее место выше требуемого.

«Буквально недавно мне наконец-то подтвердили диплом, чем я значительно усложнила задачу моего трудоустройства для Бюро по трудоустройству...Работа в офисе экономистом, бухгалтером и т.д., для нас иностранцев недоступна, мы годимся лишь для «выращивания огурцов» в теплицах, сбора клубники, ухода за стариками и т.д.».

Что делать для того, чтобы изменить ситуацию с трудоустройством иммигрантов? В последние годы было проведено множество исследований посвященных этой проблеме. Среди них можно назвать такие как исследование Института миграции под названием *Maahanmuuttajien työllistyminen ja heidän odotuksensa työelämästä Suomessa* (Трудоустройство переселенцев и их ожидания от трудовой деятельности в Финляндии) (Maria Pikkarainen 2005), а также исследование Хельсингского университета *Akateemiset maahanmuuttajat Kaakkois-Suomen Venäjä-osaamisen resurssiksi* (Переселенцы Юго-Западной Финляндии, имеющие высшее образование - специалисты в области знаний о России) (Kuhlman-Keskinen & Hännikäinen 2003). Согласно исследовательскому отчету Рейи Кухлман-Кескинен и Пяйви

Хянькиайнен, опыт работодателей показывает, что самые лучшие работники, это те, кто ищет работу сам и те, кто приходит по рекомендации знакомого-финна. Это говорит о том, насколько важны в вопросе трудоустройства собственная активность и обширные социальные связи. Подтверждение этому мы находим и в эссе участников нашего проекта.

«По профессии я экономист и большую часть своей трудовой жизни проработала в должности генерального директора. Но это не мешало мне искать работу везде».

«Рабочие места ищу через интернет, если даже увижу объявление о приеме на работу в бюро занятости то договариваюсь о приеме на работу напрямую с работодателем, вобщем проявляю инициативу».

«В следующем году я собираюсь закончить высшее профессиональное учебное заведение и надеюсь найти работу по своей специальности».

«...советую всем смело менять профессии, но основываться на ранее полученном дипломе».

«У меня есть цель – подтвердить свой диплом и открыть свою фирму».

«Устроиться на хорошую работу помогли знакомые, а вот остаться на этой работе на несколько лет «помогла» себе сама».

Кроме личного капитала и других вышперечисленных причин, с точки зрения трудоустройства, большое значение имеет продолжительность проживания в Финляндии. Согласно исследованию, проведенному Государственным институтом экономических исследований (VATT) 1990-luvun maahanmuuttajien työllisyys, tuloverot ja tulonsiirrot, чем дольше переселенцы живут в Финляндии, тем выше вероятность их трудоустройства (Hämäläinen, Kangasharju, Pekkala, Sarvimäki 2005). По словам бывшего министра труда Тарьи Филатов, результаты исследования подтверждают

мнение о том, что в перспективе иммиграция, несомненно, окажется полезной финскому обществу.

Следует все-таки отметить, что согласно собранному нами материалу, продолжительность проживания в Финляндии не играла решающей роли в трудоустройстве информантов. Одни переселенцы получили профессию и первое рабочее место в Финляндии спустя пять - семь лет после переезда в страну и работают по сей день, другим удалось устроиться на работу сразу по приезду в страну, но в данный момент они остались без работы по причине закрытия предприятия и перевода производства в третьи страны. Таким образом, можно сказать, что на трудоустройство информантов скорее повлияло изменение общей ситуации на рынке труда, чем продолжительность проживания в стране.

В последнее время специалисты часто говорят о предстоящем дефиците рабочей силы, причины которого кроются в низком уровне рождаемости и старении населения Финляндии. Увеличение в стране числа иммигрантов может стать одним из решений этой проблемы. Однако, первый министр по делам иммиграции и ЕС Финляндии Астрид Турс повторяет, что, говоря об активной политике иммиграции, необходимо также хорошо заботиться о снижении уровня безработицы среди уже постоянно проживающих в стране переселенцев.

Одной из таких форм приобщения переселенцев к трудовой жизни является трудовая практика или стажировка. Многие информанты затронули эту тему в своих ответах. Однако, их мнения по поводу этого вида трудовой деятельности разделились. Одни считают практику полезной, она помогает, например, освоить язык. Другие находят у трудовой практики больше негативных сторон.

С одной стороны, информанты, проживающие в Финляндии менее пяти лет, как правило, считают трудовую практику очень полезной. Именно через стажировку многим из них удалось получить рабочее место, познакомиться с финнами, расширить свой круг общения. Эти люди еще не потеряли надежды на то, что их трудоустройство не остановится на уровне трудовой практики.

С другой стороны, многие информанты, проживающие в стране более десяти лет, уверены, что трудовая практика – это вредное

явление. Не ясно, по их мнению, и само значение практики для практиканта. Одна из информантов рассказала о том, как ее стажировка заключалась в помывке 22 окон и это происходило в полной тишине. Другая также «стажировалась» в течение семи лет. Согласно ее рассказу, все это время она не имела права на летний отпуск, а двухнедельный отпуск по болезни остался неоплаченным, «Кела написала: *своя ответственность*». По мнению информантов, подобный вид трудовой деятельности дает возможность работодателю использовать бесплатную рабочую силу и, кроме этого, сокращает количество действительных рабочих мест. Некоторые участники проекта размышляют о том, какова конечная цель трудовой практики и как долго нужно стажироваться, чтобы быть готовым к обычной трудовой деятельности. В результате десятилетней стажировки у одного из информантов сложилось мнение, что «...только финны при работе, а переселенцы годятся только для практики».

АДАПТАЦИЯ

Адаптация к новым условиям включает в себя многие факторы, например: овладение языком, трудоустройство, нахождение своего места в новой стране. Каждый участник проекта вкладывает также свой смысл в это понятие.

Большинство молодых информантов, приехавших в Финляндию детьми, считают, что они уже в какой-то степени адаптировались в финском обществе. Почти у всех молодых информантов есть друзья как среди финнов, так и среди русских. Все они считают, что финское общество их принимает. Однако, процесс адаптации проходил у всех по-разному. Трудностей в этом не испытывали менее половины информантов. Для остальных адаптация проходила нелегко или очень тяжело. Для одних переселенцев русское происхождение явилось причиной проявления, по отношению к ним, расизма. Некоторые из них, несмотря на такой негативный опыт, оставались сами собой. Другие пытались «...как можно лучше скрыть свое происхождение и раствориться среди финнов». По мнению

молодых информантов, предубеждения по поводу русскоязычных испытывают чаще всего представители старшего поколения и молодежь. *«Вообще я думаю, что у финнов много предубеждений по поводу русских, в том числе и из-за старой войны. Эй, алло! Может уже пришло время забыть прошлое??!»* Почти все информанты, в том числе и молодые, все же считают, что негативное отношение к русскоязычным изменится, и повлиять на это могут сами русскоязычные, проживающие в Финляндии. По их мнению, изменить отношение к себе возможно, но не сразу, для этого потребуется время.

Каждый второй молодой информант считает себя «вечным переселенцем». По их мнению и окружающие тоже относятся к ним, как к «преселенцам» или «иностранцам». Адаптация в новых условиях – это одна из главных тем, которую затронули молодые информанты. Несмотря на то, что после переезда в Финляндию прошло достаточно много времени, она все еще остается для них актуальной, а для многих молодых информантов процесс адаптации еще не завершен. Более подробно вопросы, касающиеся процесса адаптации и языкового самоопределения молодых русскоязычных переселенцев, рассматриваются в исследованиях Санны Исканиус и Хелены Пиетари.²

Большинство информантов, приехавшие в Финляндию во взрослом возрасте, тоже считают себя «вечными переселенцами». Для 2/3 ответивших адаптация оказалась тяжелым испытанием, 1/3 не испытывала значительных трудностей в процессе адаптации. Интересно, что последние переехали в Финляндию в возрасте старше 40 лет, а языком из них владели только несколько человек. Это говорит о том, что молодой возраст и знание языка не являются обязательными условиями успешной адаптации. В Финляндии в процессе адаптации переселенца участвуют многие организации.

² Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti (Языковое самоопределение русскоязычных учащихся-переселенцев) (Iskanius 2007), Venäläisten Suomeen muutto - Lahdessa ja Turussa asuvien venäjää puhuvien nuorten muuttotilanne ja sopeutuminen (Переезд русских в Финляндию - переезд и адаптация русскоязычных молодых людей, проживающих в Лахти и Турку) (Pietari 2007).

На страницах своих эссе многие информанты с благодарностью отзываются о деятельности фонда Laptuote и об их проекте Пилко, о работе Отдела обслуживания иммигрантов, о деятельности общества ЕКТА. Информанты также благодарят Суви Салменкиви из общества Финляндия - Россия, а также Русский клуб.

Переселенцы старшего возраста (каждый пятый, написавший эссе, информант) благодарны Финляндии и финнам за организацию своей адаптации. Им они и посвятили большую часть своих эссе. Эти информанты проживают в Финляндии в течение 2–3,5 лет. Они довольны своей жизнью в этой стране, благодарны Русскому клубу и социальному отделу города Лаппеенранты за организацию различных мероприятий для людей старшего возраста. Один из информантов пишет:

«По мере сил и здоровья стараюсь следить и участвовать в культурных событиях городских мероприятий. Мне все здесь интересно: посещаю выставки в музеях крепости, хожу в библиотеку за книгами и газетами, редко, но однако бываю в театрах. Ну, а чтобы поддерживать свое здоровье в порядке стараемся больше времени проводить на воздухе, освоили ходьбу с палками».

Адаптация в новой стране невозможна без взаимодействия с населением этой страны. Как сами переселенцы относятся к контактам с местными жителями? Один из информантов рассказывает, что при переезде в Финляндию он совсем не владел финским языком и мало что знал о Финляндии. Исправить положение ему помог финн - сосед по студенческому общежитию. К счастью этот первый знакомый финн не был «типичным финном». *«Теперь, поменяв множество соседей, я понимаю, что обычный финн в данной ситуации просто не стал бы со мной общаться, а я, не желая «лезть со своим уставом в чужой монастырь», не стал бы навязывать ему свое общество. И жили бы мы, каждый за закрытой в свою комнату дверь, изредка встречаясь в коридоре или на кухне и ограничиваясь простым приветствием. К счастью, все случилось совсем по-другому».* Русский и финский студенты стали друзьями. Они вместе ходили в магазин, делали уборку, занимались спортом. Двери в комнаты были почти всегда открыты.

«В большей степени благодаря добрососедским отношениям моя адаптация в Финляндии прошла не так тяжело, как это могло бы случиться». Многие примеры из жизни информантов подтверждают, насколько важен положительный опыт от встречи с финским обществом, особенно в первое время пребывания иммигранта в стране.

Один из информантов заканчивает свое эссе словами:

«Обобщая опыт длительного контакта с различными слоями финского общества, я пришел к выводу о том, что различия в наших культурах не являются настолько существенными, чтобы они могли каким-то образом осложнить межнациональное общение».

Другой участник проекта считает, что культурный шок существует, но не стоит позволять ему управлять нашей жизнью. Отношения русских и финнов очень запутаны, но для каждой проблемы найдется решение, надо только соблюдать некоторые жизненные правила:

- *«Со своим уставом в чужой монастырь не ходи
Уважение и принятие местной культуры помогает сохранению
своей собственной культуры и интеграции в новое общество».*
- *«Самооценка
Из-за низкой самооценки мы иногда не можем быть с другими
людьми. Нам кажется, что над нами смеются, нас унижают,
хотя это и не так.
Комплекс неполноценности мешает нам общаться со своими
соотечественниками и с местным населением. Да, я русский, но
что в этом плохого? Конечно же ничего. Но я живу здесь, уважаю
существующие здесь порядки и законы».*
- *«Стремление
Стремление к изучению чего-то нового. Обогащение своей
культуры – это привилегия каждого иностранца, живущего в
чужой стране. Надо также помнить, что культурное обогащение
– процесс взаимный».*

По мнению двух информантов причина некоторых проблем переселенцев, в том числе и проблем, касающихся взаимоотношений с местным населением, находится в так называемом "явлении футляра". Футляр – это то, что во круг нас, снаружи. С переездом в новую страну мир вокруг нас меняется. Футляр поменялся, а его содержимое или мы сами: наши мысли, привычки, проблемы? Они остались прежними «...и наши старые проблемы, они следуют за нами. Поэтому, если возникают проблемы и недопонимание и т.д., то проблема чаще всего в нас самих, а не в наших соседях и друзьях».

ИНФОРМАЦИЯ. ГДЕ ЕЕ НАЙТИ?

Собранный материал показывает, что переселенцы нуждаются в различной информации о жизни в Финляндии. Те информанты, которые проживают в стране продолжительное время, считают, что, возможности получения переселенцами необходимой им информации, в том числе и на родном языке, значительно расширились, по сравнению с теми возможностями, которые переселенцы имели десять лет назад. Несмотря на это, в данном вопросе еще есть к чему стремиться. На страницах своих эссе информанты задавали различные вопросы, среди них были, например, следующие: какие профессии/работы требуют наличия у работника гражданства Финляндии или где можно познакомиться с Трудовым кодексом Финляндии, как получить российскую пенсию в Финляндии, как и где можно изучать финский язык и как в Финляндии организована адаптация детей переселенцев. На все эти и многие другие вопросы можно получить ответ из следующих источников:

- www.infopankki.fi

На сайте Инфобанка собрана важная для иммигрантов информация о финском обществе и о том, как реализовать свои возможности в Финляндии. Имеется информация на русском языке.

- http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_esitteet/tyonhaku_tyoskentely_rus.pdf
Информация на русском языке о финской трудовой культуре, о том как искать работу.
- <http://www.mol.fi/mol/fi/haku.jsp>.
Полезная информация для преселенцев на русском языке.
- <http://www2.te-keskus.fi/new/kaa/Julkaisut/Liiketoiminnan%20harjoittaminen%20Suomessa%20-venäjänkielinen.pdf>
Выпуск Государственного регионального центра развития экономики и занятости Юго-Восточной Финляндии 2005 (на русском языке). Предпринимательская деятельность и регистрация предприятия в Финляндии.
- <http://www.trud.fi/>
Бесплатные консультации по вопросам трудоустройства на русском языке
- <http://www2.kotka.fi/kotouttamisavaimet/index.htm>
Пособие, для иммигрантов в Финляндии (на русском языке). «Тем, кому предстоит не просто существовать в стране Suomi, а жить в ней полноценно, достойно, свободно и с любовью, и не забыть тех берегов, от которых вы отправились в новое плавание».
- http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/14876/file/ТАИТТО20VENaJa.pdf
Брошюра на русском языке для родителей о воспитании детей, о том, какое влияние переезд в другую страну оказывает на семью, брак, родителей, на формирование самоопределения, а также о том, где можно получить помощь и поддержку по данным вопросам.

Выше перечислены только некоторые источники информации, преимущественно на русском языке, но их, конечно, гораздо больше. По словам директора-распорядителя Финско-Российской торговой палаты Мирья Тири: «Имеется огромное количество информации, другой вопрос умеют ли фирмы ее находить и получают ли они именно ту информацию, которая им необходима в каждой конкретной ситуации» (Тігі 2007). Что для этого нужно? Мирья Тири считает, что «лекарством» может служить не увеличение потоков информации, а улучшение распространения информации, для того чтобы фирмы знали, где ее найти. Возможно, это же «лекарство вылечит» от недостатка информации не только в мире бизнеса, но и в других сферах деятельности.

Большое количество различной информации для переселенцев можно получить через интернет. Ее можно просто вывести на принтер и отнести туда, где бывают переселенцы, например: брошюры для родителей – в детские консультации, поликлиники, детские сады; материалы, касающиеся трудоустройства – в библиотеки и т.д. Общественные организации переселенцев могут также стать хорошими каналами распространения информации.

ДРУГИЕ ТЕМЫ

З а с л у ж и с в о е м е с т о

Некоторые информанты считают, что, по сравнению с местным населением, переселенцам следует прилагать во много раз больше усилий для того, чтобы быть признанным, найти свое место в новой стране. Это чувство знакомо переселенцам многих поколений.

Информант, проживший в стране полгода, пишет:

«Надо найти подходящую работу и добросовестно ее выполнять, чтобы фирма, где ты работаешь, гордилась своим русским работником. Мы можем о себе поменять мнение в финском обществе, ведя себя достойно».

Однако, мнения людей могут со временем меняться. Так, например, информант, переехавший в Финляндию более десяти лет назад, пришлет:

«Как-то в голове все время крутилась мысль, что мне надо делать вдвое больше, чем финны, чтобы добиться того же, что и они. Сейчас думаю, что я была тогда неправа. Но тогда это все-таки помогало мне больше стараться, это был мой стимул».

О т н о ш е н и е к б ы в ш е й и н ы н е ш н е й р о д и н е

Многие участники проекта не считают свою родину «бывшей», поэтому далее прилагательное «бывшая» будет опущено и будет использоваться только слово «родина», которое в данном случае означает бывшую страну проживания переселенца.

«Родина была и остается родиной. Для меня – это страна, из которой я родом. Для меня нет бывшей родины, она всегда в настоящем, одна единственная, все остальные – страны проживания».

Связь с родиной не прервалась ни у тех, кто приехал в страну во взрослом возрасте, ни у тех, кто приехал сюда детьми. По ту сторону границы остались родственники, друзья и знакомые. Согласно опросу, связь с ними поддерживается регулярно. На родине информанты бывают иногда или редко, однако, причиной этому является не негативное отношение к стране, а скорее технические причины, такие как длинные расстояния и нехватка времени.

Отношение молодых информантов к своей родине после переезда в Финляндию неоднозначно. Одни считают, что теперь родина стала для них ближе и они ею гордятся. *«Несмотря на то, что у меня есть двойное гражданство и большую часть своей жизни я прожила в Финляндии, Россия всегда останется моей Родиной».* Отношение к родине других молодых информантов стало, напротив, более негативным. По их словам, они получили много новой информации об истории и настоящем своей родины из западных средств массовой информации.

Некоторые молодые информанты занимают нейтральную позицию по отношению к родине, считая, что теперь они могут посмотреть на вещи с разных точек зрения, сейчас им есть с чем сравнивать.

Тему родины затронули также многие информанты, приехавшие в Финляндию во взрослом возрасте. Многие написали об этом очень эмоционально, что говорит о том, что тема это важная и очень личная.

«Мое отношение к родине не изменилось, но я считаю Финляндию своей родиной. Здесь живут почти все мои и мужа родственники, здесь моя семья!»

«Родина всегда остается Родиной, и ты привязан к ней, как пуповиной к матери, и эта нить никогда не оборвется, только может растянуться».

«О нынешней России равнодушно беседовать, писать и высказывать свое мнение невозможно и это займет не две страницы. Что касается отношения к Родине, так это можно обрисовать двумя словами для меня — ее нет. Вернее ее уже нет. Родилась в СССР, которого уже нет. Живу в Финляндии, в России часто бываю. Могу сравнивать все три государства».

«Со стороны, как через хорошую оптику, резко и ясно, видно, что и как там, в России, происходит. Это могучая страна, со своей исторической судьбой и уникальностью. Но, как многому она могла бы научиться у маленькой Суоми! И это было бы правильно».

«Родина хоть она и уродина, но она мне нравится, хоть и не красавица!»

«Конечно, под словом Родина я имею ввиду именно те места, где я родилась, жила, тех людей которые меня окружали, но не наше государство. ... Я люблю свою родину (как душевно больную мать) если можно так сказать. ... На данный момент я думаю, что «Две матери, одна родила, а другая воспитала».

«У меня две родины. Одна там, где я родилась и выросла, другая там, где сейчас живу».

Все информанты заинтересованы в событиях, происходящих в жизни их бывшей страны проживания. Источниками информации являются русскоязычные и финноязычные СМИ России и Финляндии, интернет. Информацию о родине получают также от друзей и знакомых. Эрки Йюкинен в своей книге *Näkymätön kaupunki* пишет: «Россия следует за своим гражданином как шкура за медведем. Такая же мягкая, такая же теплая и с теми же клоками» (Jokinen 2006). Можно, пожалуй, только добавить, что как и шкура медведя меняется с приходом весны, так и переезд в другую страну вносит свои коррективы в отношении переселенцев к своей родине. Новая шкура такая же теплая и мягкая, но что-то в ней поменялось.

Б л а г о д а р н ы е

Многие участники проекта искренне благодарны Финляндии и финнам за то, что получили возможность сюда приехать и остаться здесь. Это люди разного возраста и социального статуса, приехавшие в страну по разным причинам и прожившие здесь разное количество времени. И все-таки большинство из них – это люди старшего поколения, а также переселенцы среднего возраста, которые благодарны за то, что в Финляндии они получили возможность воспитывать детей в «безопасной обстановке». Некоторые молодые информанты также считают, что быть благодарными нужно.

«Спасибо стране шестидесяти тысяч озер, которая нас приняла и благоустроила. Жизнь удалась!»

«По-моему русским надо понять, что причина не может всегда быть в финнах, это все-таки их страна и нам надо быть в какой-то степени благодарными за то, что имеем право здесь жить».

На эту тему шел оживленный обмен мнениями на форуме русскоязычного сайта www.suomi.ru. Интересно, что и там автору письма о благодарности напомнили сами русскоязычные, а не финны.

Нужно ли быть благодарным? Кому и за что? Ответов на эти вопросы множество и все они верные с точки зрения того, кто на них отвечает.

Среди своих

У многих участников проекта есть и финские и русские знакомые, но друзей они чаще всего находят все-таки в кругу русскоязычных. Это характерно также и для тех, кто уже долгое время проживает в стране, владеет финским языком и вообще хорошо адаптировался в стране.

Можно привести множество причин тому, почему бывает сложно найти друзей среди местного населения. Одна из них – это настороженное отношение финнов к русскоязычным. Согласно мнению одного из информантов, многие молодые люди, выросшие в Финляндии, вступают в брак с русскоязычными, так, по их словам, *«...понятливее, одинаковые культуры, нет к себе предвзятого отношения»*.

Можно понять, почему русскоязычные чаще предпочитают общаться между собой и это не всегда является следствием плохих отношений с местным населением, и не всегда означает неприятие новой культуры. Родной язык и переезд в новую страну объединяют.

«Им можно рассказать о своих самых глубоких переживаниях, они также как и я живут теперь в чужой стране».

«Когда я проводила много времени с русскими друзьями, то чувствовала себя как дома, с этими людьми я могу разделить и радости и горести, и они меня поймут, потому что они испытали то же, что и я».

Пройденные вместе испытания зачастую имеют в отношениях людей такое же большое значение, как и общее происхождение. Подтверждение этому можно найти и в финской истории. Юрки Оутинен в своей статье *Vieraalla maalla – Suomalaisten sotilaiden vierasmaalaisuus Venäjän ja Turkin sodassa 1877–1878* (На чужой земле – иностранное происхождение финских солдат в русско-турецкой войне 1877-1878 г.) писал, что по возвращении в Финляндию солдаты чувствовали себя чужими не только по отношению к русским братьям по оружию, но и по отношению к другим финнам, так как они пережили такое, о чем их соотечественники не знали совсем ничего» (Outinen 2007).

Русскоязычное меньшинство – это, прежде всего разные люди. У них также могут быть очень противоречивые представления друг о друге. В качестве одного из примеров – мнение одной участницы проекта о русскоязычных женщинах, которые вышли замуж за финнов. Она пишет:

«...насмотрелась на русско-финские браки, желание общаться с соотечественницами отпало напрочь. Ощущение, что основная масса нигде не училась, ничем не занималась...наши дамочки задрав напудренные носики и выучив пару слов, они считают, что им нет равных... Другие здесь ценности! Красота души, а потом остальное».

Один из молодых информантов, переехавших в Финляндию ребенком, выделила три основных мнения по поводу переселенцев:

«Первая группа: те, кто проживают в Финляндии много лет. Обычно владеют финским языком, не хотят говорить по-русски. Стесняются своего происхождения. Также часто сюда относятся жены финских мужей. Эта группа распространена в маленьких городках. Вторая группа: люди, живущие в Финляндии недолго. Часто не имеют желания изучать финский язык, вливаться в финскую культуру. Многие представители этой группы переехали в Финляндию в переходном возрасте. Также в эту группу входят и взрослые, недовольные своим положением в Финляндии.»

Третья группа: они обычно работают или учатся. Чувствуют себя здесь уютно, но при этом не забывают свою Родину. Не сторонятся своих соотечественников, но и к финнам не относятся предвзято».

Другой молодой информант, переехавший в Финляндию ребенком, вместе с родителями-возвращенцами, рассказал о различных типах переселенцев, определив каждому из них свое место от лучшего к худшему, с точки зрения отношения к ним финнов. Он пишет:

«Обычно возвращенцев (paluumuuttajat) они (т.е. финны) понимают лучше всего... Умный финн понимает, что возвращенец не так уж сильно отличается от обычного финна. На втором месте стоят приезжающие в страну на работу. У беженцев ситуация совсем другая. По мнению финнов они совсем не подходят для этой страны».

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. МЫ — РАЗНЫЕ

//

*Смысл в том, чтобы зритель смог увидеть
себя в человеке, совершенно ему незнакомом,
и поначалу даже отталкивающим, и воскликнуть:
Да это же я!*

ЗАКЛЮЧЕ

МЫ — РАЗНЫЕ

Цель нашего проекта заключалась в том, чтобы дать русскоязычным переселенцам возможность рассказать о себе и своей жизни в Финляндии. Достичь этого было нелегко и в других подобных проектах. Примером может послужить исследование Оути Кирмо, посвященное русскому населению Тампере: «Доброжелательно настроенных к моему проекту оказалось 11, но некоторые из них все-таки не захотели рассказать более подробно о своем происхождении, даже анонимно. Таким образом, из тех десяти, которых я надеялась проинтервьюировать, осталось трое.» (Kirmo 2005). По словам Кирмо еще в 1918 – 1950 годах замалчивание русского происхождения могло быть удобной и отчасти даже необходимой стратегией выживания.

Времена изменились и диалог стал снова возможным. В нашем опросе приняли участие уже несколько десятков человек. Они не побоялись поделиться своими переживаниями, высказать свое мнение, некоторые даже отказывались от анонимности и указывали в ответах свои имена. Это можно считать одним из главных результатов проекта. Изучение опыта иммигрантов важно, потому что это помогает переселенцам и коренным жителям лучше узнать и понять друг друга.

Название проекта «Будни иммигрантов/переселенцев» состоит из двух слов. Что они собственно означают по отдельности и что они означают вместе?

Переселенец

Согласно определению, данному на страницах официального сайта Миграционной службы Финляндии, переселенец – это лицо переезжающее из одной страны в другую. Общее определение, которое относится ко всем лицам, по разным причинам, меняющим свое место жительства. Слово «переселенец» в последнее время вызывает много дискуссий. Например, кого можно считать переселенцем и как долго он им остается? Можно ли использовать слово «maahanmuuttaja» или его следует заменить на сокращенный вариант «mamu», можно ли называть иммигранта новым финном «uussuomalainen», или лицом иностранного происхождения «ulkomaalaistaustainen henkilö», или может быть необходимо придумать специальный термин?

Некоторые считают слово «maahanmuuttaja» обидным. Оно, несомненно, может иметь негативную окраску, что отражает отношение к иностранцу того, кто это слово использует. Довольно редко, живущих в Финляндии жену-француженку или работника-немца, называют переселенцами. Обычно о них говорят как о француженке и немце. В то же время если речь идет о русском или китайце, то слово переселенец употребляется гораздо чаще. Исследователь Вероника Хонкасало в своей статье пишет: «Я считаю, что слово «переселенец» во многом проблематично. Того, к кому слово обращено, оно легко превращает в «вечного переселенца» и избежать его негативной коннотации непросто. Я также не люблю слово «mamu». В то же время термин «новый финн», «uussuomalainen», сохраняет те же проблемы и иерархию, что и «maahanmuuttaja». Для себя я решила, что самое важное - это осознать значение определений и использовать их обдуманно или не использовать вообще» (Хонкасало).

Слово *maahanmuuttaja* не ново, оно встречается, например, в словаре Современного финского языка 1951 года, но в 90-х годах значение слова приобрело новый оттенок. Что же делать с этим «проблемным» словом? Исследователь Минна Сявяля, представляющая исследовательский центр Союза гражданского населения (Väestön-tutkimuslaitos), предлагает: «Вновь прибывших можно называть преселенцами (*maahanmuuttajae*), тех, кто порживает здесь более продолжительное время переселившимися (*maahanmuuttaneet*), ... и тех, кто уже обосновался в Финляндии – новыми финнами» (Säävälä 2007). Конечно, можно запретить употреблять это слово *maahanmuuttaja* и придумать новые, но не случится ли и в данной ситуации так, что поменяется только «футляр», а содержимое, то есть, негативное отношение к тому, кого этим словом называют, останется прежним? Можно также сказать, что такие слова как «русский» и «цыган», в некоторых случаях, тоже имеют негативный оттенок, может быть их тоже стоит заменить? Но, изменится ли от этого наше отношение к человеку, которого мы этим словом называем? Вряд ли.

Это правда, что мы строим свою жизнь при помощи слов и поэтому они имеют важное значение. Такой большой резонанс, вызванный употреблением слова *maahanmuuttaja*, все же наталкивает на мысль, о том, кого на самом деле это слово обижает, кому оно не нравится и почему? Интересно, что участники нашего проекта совсем не затронули эту тему. Многие из них написали, что чувствуют себя «вечными переселенцами», но само употребление слова «переселенец» на ставилось под сомнение. Возможно ли, что более пятидесяти информантов, написавших эссе, просто забыли, не обратили внимания, не захотели затронуть этот вопрос? Можно предположить, что при написании эссе многие информанты мысленно перелистывали странички своей жизни и все менее важное для них, на тот момент, оставляли без внимания. То, кем они сами себя считают, оказалось для этих людей более значимым, чем то, как называют их другие. Один из информантов сказала об этом так:

«Я остаюсь сама собой, знаю кто я и это самое главное. Всегда найдутся такие люди, для которых я «gyssä», «русская шлюха» и т.д.

Это, конечно, неприятно, но что я могу с этим поделать? Я не могу запретить им так думать. Я не буду им доказывать, что они не правы, я не хочу этого делать. Почему? Потому, что это же их проблема, а не моя».

Б у д н и

Во вступительном слове к книге *Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme* Веса Хейккинен отмечает, что будни вошли сейчас в моду. Слово *будни* встречается все чаще, в том числе и в различных текстах: в рекламе, на страницах газет и журналов, в текстах политиков и так далее. У тех, кто исследует подобные тексты часто спрашивают, что такое будни? «Будни – это необходимая «жизненная составляющая», которую мы не замечаем. Воздух, которым мы дышим, то, что не ставим под сомнение. Значения, которые мы не объясняем» (Heikkinen 2005).

Б у д н и п е р е с е л е н ц е в

Опираясь на собранный материал можно сказать, что будни одних переселенцев, также как и будни одних финнов, не похожи на будни других. Неодинаковы будни работающих и безработных, семейных и несемейных, молодых и пожилых и так далее. Поэтому на вопрос: «Каковы будни русскоязычного переселенца?» – невозможно дать однозначный ответ.

Обобщение тоже не имеет смысла, так, как оно только бы укрепило существующие стереотипы. В книге под названием *Vierauden keskellä – Vierauden, monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisen kasvatuksen aineksia* Паули Кайкконен пишет «Стереотипное мышление – естественно для человека... Классификация по стереотипам упрощает жизнь, которой и без того трудно управлять. Культурные стереотипы основываются на той же необходимости классифицировать чужое и свое поведение, свои и чужие черты. Финны, также как и у другие народы имеют стереотипные

представления о себе и о других. Проблема стереотипов заключается прежде всего в том, что они всегда изображают человека только как представителя какой-то группы, которым человек конечно же является. Но, вместе с этим, они оставляют без внимания тот факт, что человек кроме того еще и личность. Среди его народа другого такого не найти» (Kaikkonen 2004). Хотя иностранное происхождение и объединяет информантов нашего проекта в одну группу, каждый из них прежде всего – личность.

Собранный материал еще раз подтверждает, что переселенцы, они все разные. Длительность проживания в Финляндии информантов нашего проекта колеблется от 2 месяцев до 20 лет. В течение этого времени переселенец сталкивается со многими сложными жизненными ситуациями. Он переживает различные кризисы, кризис переезда, кризис самоопределения, кризис адаптации. С другой стороны, эти же кризисы знакомы и тем, кто не пересекал государственную границу. В этом смысле между местным населением и переселенцами все-таки существует разница. Ее можно объяснить на примере зеркала. Когда переселенец отрывается от своих корней, то, по словам Элзие С. Францен, вокруг него больше не остается зеркал, родственников, друзей, которые бы говорили ему кто он, какой он. Францен сравнивает переезд в другую страну с разбиванием зеркал (Johnson 2007). Но не всегда зеркала приходят в полную негодность. Если в новую страну переезжает вся семья, то часть зеркала сохраняется (пример - семьи возвращенцев).

Какое значение имеет переезд в страну в жизни человека, что значит для определенной группы людей, например для русскоязычных, что он значит для конкретного человека? Как долго длится переезд? Для кого-то это только один день, для кого-то дорога, длинная в жизнь. Удастся ли когда-нибудь завершить этот путь или придется остаться вечным переселенцем? С этими вопросами переселенцы вынуждены столкнуться, во всяком случае, в какой-либо из периодов своей жизни.

Переезд в другую страну – это всегда испытание. *Кто виноват* в том, что переселенец вынужден через него пройти? На основании собранного материала, все информанты, независимо от причины переезда в Финляндию, добровольно приняли решение об эмиграции.

Что же делать человеку, который выбрал путь переселенца? Согласно исследованию каждый информант проходит его по своему. Для молодых информантов, приехавших в Финляндию детьми, новая родина уже стала близкой, своей. Другие, особенно возвращенцы, задаются вопросами *кто я и где моя родина?* Женщины, причиной переезда которых являлся брак, размышляют о том, какое значение имеют их родная культура и язык в новых условиях, какое место они займут в жизни детей.

Говорят, что иммигранту тяжело первые сто лет. Ждать так долго нет времени. *Когда же станет легче?* В книге *Nimeni ei ole rakolainen* опубликованы, записанные десять лет назад, истории переселенцев. Один из их авторов, под псевдонимом Agbala Nwanyi ответил на этот вопрос так: «Существование многокультурного общества возможно, но на его формирование потребуется время. Нам нужно попробовать разные варианты, посмотреть что "работает". И, конечно, как и во всех делах пионеры должны пройти через сложные ситуации, стресс, чтобы второму и третьему поколению было легче... проблема в том, что некоторые ждут быстрых решений. Они забывают, что когда речь идет о людях и отношениях, перемены не происходят за один день. Человек не хлеб или булочка, которую можно слепить как сам того захочешь. И финское общество должно измениться, так как в нем появилось что-то новое, и иностранцы должны измениться, так как они больше не в своей стране» (Agbala Nwanyi 1997).

Специалист в области социо- и этнолингвистики, лектор Хельсингского университета Е.Ю.Протасова пишет: «Русские считаются в Финляндии одновременно и врагами, и друзьями, своими и чужими, понятными и непостижимыми, культурными и нецивилизованными. В разных слоях общества личный опыт общения с русскими может принести выгоду, быть интересным, пряным, горьким, совпадать с тем, что пишут СМИ, или противоречить этому» (Протасова 2004). Подобные мнения, только по отношению к финнам, встречаются и на страницах эссе наших информантов.

Что нужно сделать, для того, чтобы научиться понимать друг друга лучше? Один из способов – это постараться поставить себя на место другого, попытаться посмотреть на мир глазами другого человека. Когда у режиссера Джоржа Троллера спросили, почему он

снимает так много фильмов об инвалидах и заключенных, он ответил: «Потому, что мы все в какой-то степени инвалиды, получившие увечья на войне, от своих родителей, в любовных коллизиях». А о заключенных он отметил: «Смысл в том, чтобы зритель смог увидеть себя в человеке, совершенно ему незнакомом, и поначалу даже отталкивающим, и воскликнуть: Да это же я!» Известный актер, драматург, посол доброй воли в ЮНИСЕФ Питер Устинов точно подметил, что «...на месте того другого, кто встречает меня на улице в инвалидной коляске или в далекой стране, мог бы быть я сам. И только случайность, только чистая случайность распорядилась иначе» (Kaikkonen 2004).

ИСТОЧНИКИ

- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Jyväskylä: Gummerus.
- Heikkinen, V. (toim.) 2005. Tekstien arki. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 135. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hämäläinen, K., Kangasharju A., Pekkala, S., Sarvimäki, M. 2005. 1990-luvun maahanmuuttajien työllisyys, tuloverot ja tulonsiirrot (Työpoliittinen tutkimus 265) Työministeriö.
- Iskanius, S. 2006. Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti. Jyväskylän yliopisto.
- Johnson, S. 2007. Etnisyys, identiteetti ja siirtolaisidentiteetti. Teoksessa Lähde. Historiallinen aikakauskirja 2007. Vierasmaalaisuus, siirtolaisuus.
- Jokinen, E. 2006. Näkymätön kaupunki. Helsinki: Lähetysseura Ry.
- Jokisaari, S. 2006. Kotouttamislain merkitys kotouttamisessa maahanmuuttajan näkökulmasta. Siirtolaisuusinstituutti.
- Kaikkonen, P. 2004. Vierauden keskellä – Vierauden, monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisen kasvatuksen aineksia. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.
- Kirmo, O. 2005. Tampereen venäläinen väestö vuosina 1918-1950: Etninen identiteetti ja sosiaaliset suhteet. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kuhlman-Keskinen, R. & Hännikäinen, P. 2006. Akateemiset maahanmuuttajat Kaakkois-Suomen Venäjä-osaamisen resurssiksi vuonna 2003. Helsingin yliopisto
- Miettinen, H. 2006. Peilistä näkyy muuttunut kuva. Ajatuksia ja havaintoja 2000-luvun inkeriläisyydestä. Teoksessa Ylirajainen kulttuuri: etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Toimittanut Tuomas Martikainen. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ry: julkaisuja. Helsinki.
- Monikulttuurisuus ja moniammatillisuus ohjaus- ja neuvontatyössä. 2007. Toimittaneet Matti Taajamo & Sauli Puukari. Jyväskylän yliopiston koulutuksen tutkimuslaitoksen verkkojulkaisu.

- Outinen, J. 2007. Vieraalla maalla – Suomalaisten sotilaiden vierasmaalaisuus Venäjän ja Turkin sodassa 1877–1878. Teoksessa Lähde. Historiallinen aikakauskirja 2007. Vierasmaalaisuus, siirtolaisuus.
- Pehkonen, A. 2006. Maahanmuuttajan kotikunta (postdoc-tutkimus). Siirtolaisuusinstituutin tutkimushanke. Julkaistu Kunnallissalan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut, nro 52.
- Pietari, H. 2007. Venäläisten Suomeen muutto - Lahdessa ja Turussa asuvien venäjää puhuvien nuorten muuttotilanne ja sopeutuminen. Siirtolaisuusinstituutti.
- Pikkarainen, Maria. 2005. Maahanmuuttajien työllistyminen ja heidän odotuksensa työelämästä Suomessa. Julkaistu Siirtolaisuusinstituutin Web Reports -sarjassa No. 8.
- Протасова**, Е. 2004. Феннороссы: жизнь и употребление языка. Санкт-Петербург: «Златоуст».
- Rotkirch, A & Jasinskaja-Lahti, I. 2007. Venäläiset perheet ja seksuaalisuus murroksessa. Toimittanut Korhonen, E. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja
- Säävälä, M. 2007. Maahanmuuttaja-termin käyttöä on syytä rajata. Helsingin Sanomat. 13.05.2007.

ИНТЕРНЕТ - ИСТОЧНИКИ

Возвращенцы с территорий бывшего СССР. Получение разрешения на пребывание.

<http://www.maahanmuuttovirasto.fi/netcomm/content.asp?path=8,2475,2525>

25.01.2008

На сайте Инфобанка собрана важная для иммигрантов информация о финском обществе и о том, как реализовать свои возможности в Финляндии.

www.infopankki.fi

10.09.2007

Путь иммигранта от обучения к трудовой жизни.

<http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2006/1409/maahanmuuttaja.html>

15.12.2007

Информация на русском языке о финской трудовой культуре, о том как искать работу.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_esitteet/tyonhaku_tyoskentely_rus.pdf

1.11.2007

Различная полезная информация для переселенцев.

<http://www.mol.fi/mol/fi/haku.jsp>.

26.10.2007

Выпуск Государственного регионального центра развития экономики и занятости Юго-Восточной Финляндии 2005. Предпринимательская деятельность и регистрация предприятия в Финляндии.

<http://www2.te-keskus.fi/new/kaa/Julkaisut/Liiketoiminnan%20harjoittaminen%20Suomessa%20-venäjänkielinen.pdf>.

5.12.2007

Бесплатные консультации по вопросам трудоустройства на русском языке.

<http://www.trud.fi/>

3.10.2007

Maahanmuuttaja pääsee töihin sitä paremmin mitä kauemmin on ollut Suomessa.

http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/05_tiedotteet/01_2005/2005-02-08-1/index.jsp

17.11.2007

Maahanmuutto- ja eurooppaministeri Astrid Thors haluaa " Uudenlaista aktiivista maahanmuuttopolitiikkaa "

http://www.mol.fi/mol/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_monitori/01_kansio/mon2007_3_2.jsp

14.12.2007

Maahanmuuttajat Kotkan-Haminan seudun voimavaraksi, suomalais-venäläinen yhteistyöohjelma

<http://www2.kotka.fi/kotouttamisavaimet/index.htm>

10.09.2007

Брошюра на русском языке для родителей о воспитании детей.

http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/14876/file/ТАЙТТО20VENaJa.pdf

7.09.2007

Самый крупный русскоязычный портал , предназначенный для российских бизнесменов, туристов, а также для всех, кто заинтересован продукцией и услугами финских предприятий.

www.infofin.ru

19.12.2007

Русскоязычный internet-портал Финляндии.

www.suomi.ru

5.11.2007

Venäjän ja Suomen väliset kauppasuhteet. Mirja Tiri, toimitusjohtaja, Suomalais-Venäläinen Kauppakamari.

<http://www.infofin.ru/?pid=170>

13.12.2007

Veronika Honkasalo, tutkija. KOLUMNI Nimeämisiä.

<http://www.yhteisetlapsemme.fi/kolumni-veronika-honkasalo.html>

15.12.2007

Nimeni ei ole pakolainen.

<http://www.kaapeli.fi/mamu/>

4.09.2007